فرۆید

govaryidea@gmail.com

ئایدیاواڵا

گۆڤارێکی فکریی، فەلسەفییە بایەخ بە لێکۆڵینەوەو وەرگێران دەدات

دوو مانگ جارێک، دەزگای واڵا بۆ راگەیاندن و بڵاوکردنەوە دەریدەکات

خاوەنی ئیمتیاز ..... دەزگای واڵا

سەرنووسەر ..... ئەنوەر حسێن

a.bazgr@gmail.com

07701535029

جێگری سەرنووسەر ..... لوقمان رەئووف

lukmanraoof@yahoo.com

07701369792

بەرێوەبەری نووسین ..... هاشم ئەمین

بەرێوەبەری هونەریی .... هەرێم عوسمان

تایپ و هەڵەچن ..... باوان عومەر

رێباز سەعید

تیراژ ..... (١٠٠٠) دانە

نرخ ..... (٤٠٠٠) دینار

چاپ ..... چاپخانەی کارۆ

دیزاین و نەخشەسازی

هەرێم عوسمان

میدیا گرافیك

فرمێسکەکانی ئەو،
بوونە هۆی لەدایکبوونی مرۆڤ
فرۆید و نیچە : رەمەکی دایۆنیسیۆسی

دەیڤید ئالێن کوک
لە ئینگلیزییەوە: ئاوات ئەحمەد

لە رەوتی پێشکەوتنی مرۆڤ و شارستانێتیدا، رووبەرووی گەلێك لوتکە دەبینەوە، کە مرۆڤ پێیانگەیشتوە، لە لایەکەوە دەبینین مرۆڤ دڵو رەوانی خۆی لەکارە هونەرییە مەزنەکان بەخشیوە، زانستێکی ئەندازەی سەرسورهێنەری خوڵقاندوە، بەهۆی زانستی پزیشکییەوە بێشومار گیانی خەڵکی رزگارکردوە، هەروەها لە هەوڵی بڵاوکردنەوە ئاشتیو خۆشگوزەرانی لە جیهاندا داوە، چەندین سەرکردەو ئایدیای مەزنی بەرهەمهێناوە، لە لایەکی تریشەوە تێبینیدەکەین

مرۆڤ چەندین درزو کەلێنی گەورەو مەترسیداری کردوەتە جەستەی ژیانەوە، چۆنێتی گوزەرانکردنی مرۆڤەکان لە نێوان ئەوانەی هەیانەو ئەوانەدا کە نییانە. تاوان، توندوتیژیو شەڕوشۆڕی وەحشییانە زۆر زیادیانکردوەو خێرا خێراش دوبارە دەبنەوە، ژینگەی سەر زەمین بەشێوەیەکی مەترسیدار پیس بووەو باری گران بووە، لەکاتێکدا مرۆڤ تێدەکۆشێت بۆ تێگەیشتنی ئەوەی، کە ئەو لەکوێوە هاتووەو سەرەنجامیشی بەکوێ دەگات، رەنگە سروشتی دوالیزمانەی مرۆڤ، یەکێك بێت لە مەتەڵە زۆر بەرچاوەکان کە پێویست بکات هەڵبهێنرێت.

دوو بیرمەندی مەزنی کۆتاییەکانی سەدەی نۆزدەو سەرەتای سەدەی بیستەم، فریدریك نیچە (1844–1900)و سیگمۆند فرۆید (1856–1939) چەندین بیرۆکەی کەمەندکێشیان دەربارەی رەفتاری مرۆڤ پێشکەشکردوین، کە بەردەوام کاریگەریی زۆریان لەسەر ئەو دەروازەیە هەیە، کە لێیەوە مرۆڤ دەروانێتە خۆیو بەرهەمە ئەفرێنەرو وێرانەکەرەکانی هزری خۆی. هەریەکە لە نیچەو فرۆید، وەها ڕوانیویانەتە کاراکتەری مرۆڤ رشتەیەکی بەردەوامە لە رەفتارکردن لەسەر چەند تەوەرەیەك، کە بەشێوەیەکی دراماتیکییانە ناکۆکنو پێکیشەوە توخمە بنەرەتییەکانی ئەقڵانییەتی ئەپۆلۆییو نائەقڵانییەتی دایۆنیسیۆسی پێکدەهێنن. وردبوونەوە لە تێڕوانینەکانی ئەو دوو بیرمەندە مەزنە بۆ رەمەکی دایۆنیسیۆسی لە مرۆڤدا، هەم لێکچوونەکانیانو هەم جیاوازییەکانیشیانمان بۆ ئاشکرا دەکات. هەردوکیان ئەوەیان وەك هێزێکی بنچینەیی لەپشتی بیرکردنەوەو رەفتاری مرۆڤەوە لە قەڵەمداوە.

نیچە لە کتێبی (لەدایکبوونی تراژیدیا)دا، ئەنەلۆگی شانۆی یۆنانی بەکاردەهێنێت بۆ رەتکردنەوەی ئەو ئایدیایەی، کە دەڵێت پرەنسیپە ئەقڵانییەکان جڵەوی مرۆڤیان گرتوە. بەپێچەوانەوە، دەشێت ژیان وەکو تراژیدیایەکی یۆنانی، دادپەروەرانە نەبێت، ئایرۆنیو پڕ ستەم بێتو بگاتە خاڵی بێمانایی، هێڵەکانی نێوان چاکەو خراپە زۆر کاڵن، بۆیە مەزنترین سیمای تراژیدیای یۆنانی ئەوەیە کە ئاوێنەی کرژیی دێرینی نێوان دوو پرەنسیپی ناوەندییە لە کلتوری یۆنانیدا، ئەپۆلۆییو دایۆنیسیۆسی. بەلای نیچەوە دایۆنیسیۆس نوێنەری چەشنە "وزەیەکی خام" دەکات کە رەگوریشەی هەموو شتەکان دەچێتەوە سەری. بەرجەستەی هەست و سۆزە بەگوڕەکان دەکات، وەك تۆقین یان حاڵلێهاتن. کە لەوێدا سەختیی ئەزمونەکە بەشێوەیەکی کاتی جیاکاریی نێوان تاکەکەو خودی هەستەکە دەسرێتەوە، لەبەرئەوە پاڵنەری دایۆنیسیۆسی لە حاڵەتی پوختەییدا زۆر بەهێزە، بەڵام وێرانکەریشەو هیچ پێکارێك نییە، کە بەهۆیەوە کۆنترۆڵ بکرێت، یان فشاری بخرێتە سەر.

بەڵام پاڵنەری ئەپۆلۆیی بە پێچەوانەوە دژێکی سروشتی ئەوە، کە پێویستی بەوەیە مانایەك بدات بە دایۆنیسیۆسی خولقاندنی بونیادێك، لە تویێیەوە بتوانێت ماهییەت وەربگرێت. هەرچۆنێك بێت نیچە هۆشداریی داوە بەوەی، کە ئەو چەمکە ئەقڵییانە وەهمی کاڵو کرچنو وەها دارێژراون بۆ "وا لە بوون بکەن، قابیلی تێگەیشتن بێتو پاساوی بدرێتەوە"، هەروەها "بەڵام پەردەیەکی تەنك تەواوی جیهانی دایۆنیسیۆسی لە مرۆڤ شاردوەتەوە"، بۆیە دایۆنیسیۆس نوێنەری جیهانێکی هەستیانەیەو ئەپۆلۆش هۆکار بۆمرۆڤ دابیندەکات، تا لەناو ئەم جیهانەدا بژی بێ ئەوەی جیهان هەرسی بکات، ئەویش بە دابینکردنی پاڵنەری بەرەو جوانی، کە پێویستە بۆ ئازادکردنی لە هێزە خود روخێنەرەکانی رەمەکە بنچینەییەکانی (ئەپۆلۆ).

شۆپنهاوەر ئەم پەیوەندییەی بەستوەتەوە بە بەلەمێکی باریك لەناو دەریایەکی گەرداوگرتوودا، کە تێیدا "دانیشتوەو متمانەی بە شارەزاییە کاسکەکەی خۆی هەیە، بۆیە لە میانی ئەم جیهانە پڕ لە ئەشکەنجەیەدا، تاك بە ئارامی دانیشتوە، پرەنسیپی تاکایەتی پشتیوانی لێدەکاتو پشتی بەو بەستووە".

وێرای ئەوەش، بەلای نیچەوە ئەم هاوسەنگییە خۆشمەزەیە لە لایەنی "ئیستاتیکای سۆکراتییانەی" روو لەزیادبوونە و خاپورکراوە، کە لەوێدا "هەرچیەك جوان بێت، دەبێت ماناداریش بێت". وەك چۆن دراما، هونەر، زانست، فەلسەفە بەوە دەستپێدەکەن، کە جەخت بکەنە سەر توخمە ئەپۆلۆییەکان لەسەر حیسابی دایۆنیسیۆسیزم، هەرئاواش هێزە لە بنەهاتو و ئازادکەرەکانی نائەقڵانییەت کورتکراونەتەوە بۆ سنورە سەخت و بەڵام ئارامبەخشەکانی ئەقڵانییەت.

فرۆیدیش هێزو کاریگەریی پاڵنەرە نائەقڵانییەکانی لەسەر هزرو رەفتاری مرۆڤ ناسیوە. فرۆید لە کتێبی شارستانێتیو نیگەرانییەکانیدا• ئایدیای ئەوە دەخاتە روو، کە مرۆڤ "وەك بونەوەرێکی بایۆلۆجییانەی خاوەن رەمەکی بەهێز" دووچاری چەشنە نیرۆسێك دەبێت، کە لە هەستکردن بە گوناهەوە هاتوەو لەئەنجامی ململانێی نێوان ئارەزوە راستەقینەکانیو ئەو سنورانەی کە کۆمەڵگە دەیانسەپێنێت، سەریهەڵداوە. فرۆید ئەو رەمەکانە دەداتە پاڵی (ئەو) کە بەردەوام خوازیاری تێرکردنن، هیچ بەهایەك ناخەنە روو، هیچ بایەخێك بە چاك، یان خراپ نادەن، ئەگەر رێگرییان لێبکرێت تورەییو نیگەرانیو بەدبەختییان لێدەکەوێتەوە، بۆیە فرۆید پێیوابووە ئەو مەیلە دایۆنیسیۆسییانە بریتین لە رەگی نائاگایانەی

هزرو ڕەفتارە ئاگاکان. وەلێ بەپێچەوانەی نیچەوە، کە وا هەستیکردوە، پێویستە نائەقڵانی وەك لوتکەی گوزارشتی مرۆڤایەتی لەقەڵەمبدرێت، بەڵام فرۆید هەستیکردوە کە ئەو ڕەمەکە ئاژەڵییانە مەترسییەکی شاراوەن بۆ چەشنی مرۆڤ، بۆیە فرۆید زیاتر بایەخیداوە بە خولْقاندنی دەروازەیەکی زانستییانە بۆ ئاشتکردنەوەی ململانێ خۆلێلانەدراوەکان لە نێوان داواکارییە بێبابەکانی تێرکردن لەلایەن پێویستییە سەرەتاییەکانەوەو ئەو ڕێسا سەختانەی شارستانێتی سەپاندونی.

فرۆید پێیوابووە کە مرۆڤی بەرایی لە رووی سایکۆلۆژییەوە زۆر تەندروست بووە، چونکە دەیتوانی ئارەزوە سنورنەکراوەکانی خۆی تێربکات، سەرەنجامیش چاوەڕێی ئەوەی لێنەدەکرا، ماوەی درێژ ئەو چێژانە بۆ خۆی بهێڵێتەوە. زیاد لـەوەش، تەنیا بەهێزترین دەتوانێت بەراستی چێژ لەو ئازادییانە وەربگرێت، لەکاتێکدا زۆربەی زۆرینە لەژێر زەبری هەژمونێکی لەلێپرسینەوە نەهاتوودا دەناڵێنن.

لەبەرئەوەی بەلای فرۆیدەوە، شارستانێتی هەنگاوێکی گرنگە بەرەو هەموارکردنی ئەو گەمەیەی لەسەر زەمینەی واقیع دەکرێت، کە تێیدا پێویستە مرۆڤ "بەشێك لە توانستەکانی بۆ کامەرانبوون بگۆڕێتەوە، بۆ بەدەستنهێنانی پشکێك لە ئاسایشدا"، بۆیە قودرەتی کۆمەڵگە شەڕەنگێزیی تاك فرێدەداتەوە بۆ ناوخۆی (من)و (منی باڵا) وەك پاسەوانێکی ناوخود پەیدا دەبێت، بۆ کۆنترۆڵکردنی ڕەفتار لەتوێی هەستکردن بە گوناهبارییەوە. فرۆید دەخوازێت ئەو مەیلە وێرانکەرانەی ئەو ململانێ ناوەکییانە کەشف بکات، بۆ ئەوەی پیشانیبدات کە "ئەو باجەی ئێمە دەیدەین بۆ پێشخستنی شارستانێتی، بریتیە لە لەدەستچوونی کامەرانی لەتوێی بڵندکردنەوەی هەستی گوناهبارییەوە". گەرچی نیچەو فرۆید هەردوکیان ئەو سنوردارییەی لەلایەنی ئەپۆڵۆییەوە سەپێنراوە، وەك کاردانەوەیەکی سروشتی بەرامبەر دەسەڵاتی دایۆنیسیۆسی لەقەڵەمدەدەن، نیچە وەکو شتێکی قێزەون بینیویەتی، بەڵام فرۆید بە خراپەیەکی پێویست لەقەڵەمیداوە.

ڕەنگە وەها سەیری ململانێی نێوان دایۆنیسیۆسو ئەپۆڵۆ بکرێت، کە نیشاندەری لێکجیابوونەوەی نێوان ئەفسانەو ڕاستی بێت. بەلای نیچەوە ڕاستی شتێکە لە قووڵایی جیهانی دایۆنیزیۆسیدا، کەوای لێدەکات بەهیچ کلۆجێك نەتوانرێت بە زاراوەکانی لۆژکیكو هزر بناسرێتەوە، بەڵام دەتوانرێت لەتوێی کارلێککردن، لەگەڵ ئەپۆڵۆییدا درکی پێبکرێت، هەربۆیە هونەرمەندی دایۆنیزیۆسیو بیرمەندی ئەپۆڵۆیی–سۆکراتی خۆیان دەبیننەوە، هەمان ئەرك

جێبەجێدەکەن، بەڵام دەگەنە دەرەنجامی جیاواز.

وەکو نیچە سەرنجی داوە "لەکاتێکدا هونەرمەند بە چەندین پەردە راستی داپۆشیوە، بەڵام هێشتا هەر بەوردی چاودێریی ئەوە دەکات، کە پەنهانە، بەڵام مرۆڤی تیۆریست (سۆکراتی) دڵی بە داماڵینی پەردەکان خۆشەوەو ئەوپەری پاراوبوونی خۆی لە پرۆسەی پەردەهەڵماڵیندا دەبینێتەوە، کە دەسەڵاتی خۆی بۆ دەسەلمێنێت".

ئەمە چەمکەکەی زەنبوداممان دەهێنێتەوە یاد، کە ئەو میتۆدانەی بەکاردەهێنرێن بۆ گەیشتن بە رۆشنبوونەوە، بریتی نین لە خودی رۆشنبوونەوە خۆی، ئەمە لە وتەی "پێویستە پەنجە بۆ مانگ درێژبکرێت، بەڵام وای بۆ ئەوانەی لەبەر مانگ پەنجە رادەکێشن". بە واتەیەکی دی، هۆش ئامرازێکی سودمەندە، بەڵام نابێت لەبەرامبەری واقیدا بەهەڵەدا بچێت.

نیچە هەستیکردوە بەوەی کە کێشمەکێشی نێوان توخمە دایۆنیسۆسیو ئەپۆلۆییەکان شتێکی پێویستە، بەتایبەتی وەك "دەسەڵاتی ئەبەدییانەو رەسەنی هونەر" بەڵام ئەو سەرنجیشی داوە، کە زیاد لەپێویست متمانەکراوە بە هزری ئەقڵانی وەك بناغەی بوونی مرۆڤ. "وەهمی ئەوەی کە هزر بە رێنماییو هەرەشەی هۆشداریەتی بگاتە بڵندترینو قوڵترین پنتی بوونو بگرە دروستیشی بکاتەوە" ئەمە نیچەی بەتەواویی بێزارکردبوو، دەیوت "هەر کلتورێك ئەفسانەی لەدەستدابێت، بەهەمانشێوە ئەفرێنەرێتی سروشتیو تەندروستی خۆشی لەدەستداوە"، بۆیە نیچە لەوباوەڕەدا بوو کە راستی بابەتییانە بریتیە لە بیناکردنێکی ئەقڵییانە، کە هەستێکی ساختەی ئارامییمان پێدەبەخشێت.

هزری ئەقڵانی بە سەروەریی ئارەزوی پەنهانی خۆی بۆ روونکردنەوەی تەواوەتی هەموو شتێك، لەئاکامدا دەگاتە سەر تخوبەکانی خۆیو "بەدەوری خۆیدا دەسورێتەوەو پێدەنێت بە کلکی خۆیدا." پێکهاتە ئەپۆلۆییەکە بە لێکدانەوە لۆجیکیە نەخۆشەکانییەوە، دەبێت بەژێر قورسایی درشتو دزێوی خۆیەوەو تەنها چارەسەریشی بریتییە لە گەڕانەوە بۆ دایۆنیسۆس.

بەمجۆرە هەستیکردوە لەئازارچەشتنەکانی مرۆڤ تێدەگات، "لەوانەیە مرۆڤ بتوانێت دەستنیشانی ئەوە بکات، کە هەرچیەك بوونی هەبێت، بوونەکەی بوونی شتێکە، هەروەها تاکایەتیش ریشەی هەموو خراپەیەکە"

لەبەرئەوە دیۆنیسیۆس فریادرەسێکی راستەقینە پێشکەشدەکات، بۆ قوتاربوون لە مەتەڵی مرۆڤ، ئەویش بەوەی پیشانیبدرێت، کە ئەو بە تەنها ناناڵێنێت. قوڵی بێسەرەوبەرەی دایۆنیسۆس ئەوەیە کە چەشنی مرۆڤ

یەکدەخات بۆ ئەوەی کاتێك "مژدەی هارمۆنیبوونی گەردونی سەدای دەبێت، هەموو تاکێك نەك بە تەنها لەگەڵ هاوەڵەکەیدا ئاشتدەبێتەوە، بەڵکو لەگەڵ خودی خۆشیدا پێکدێتەوە". بەلای نیچەوە، نابێت بەهای راستەقینەی ئەپۆڵۆ بەدور لە دایۆنیسیۆس لێکبدرێتەوە، بەڵکو "هاوشێوەییەکی دادپەروەرانەی پێبدرێت، کە لە هەر ساتێکدا بێت وەها دەکات ژیان شایستەی گوزەراندن بێتو ببێتە مەیلدارییمان بۆ ساتەوەختی ئاینده."

فرۆیدیش لە لایەکی ترەوە، ئەفسانەی وەك یەکێك لە هۆیەکانی نائارامیی قوڵی مرۆڤ لە ژیندا بینیوە. هەموو مرۆڤێك خواوەندە ئەفسانەییەکانی داهێناوەو توانایی راەهای پێبەخشیون، بەوەش هەموو ئەو شتانەی مرۆڤە مردەکان دەستی پێیان ناگات، یان قەدەغەن، هاتنە بوون. هەرچۆنێك بێت، لەگەڵ سەرهەڵدانی هزری ئەقلانییانەدا هاورێ لەگەڵ پەرەسەندنی بەگوری تەکنۆلۆژیادا، سەرەنجام مرۆڤ خۆی بینییەوە، دەتوانێت نزیکەی هەموو ئەو شتانە بکات، کە پێشتر ئەندێشەی کردبوو، ئەو خواوەندانە دەتوانن بیکەن. مرۆڤ، وەك فرۆید دەڵێت، "خۆی بوو بە خواوەند." لەگەڵ ئەوەشدا وێرای هەموو پێشکەوتنە تەکنۆلۆژییەکەی مرۆڤ، فرۆید سەرنجی داوە، کە مرۆڤ باشتر نەبووە "بە کاراکتەرە خواوەندییەکەی خۆی کامەران نەبوو". مرۆڤ بە خوڵقاندنی ئەفسانەی ئەوەی، کە سەرەنجام توانیویەتی یەکسان بێت بە خودا، گەیشتە پرەنسیپی بوون، کەچی هێشتاش هەر دەبینێت جیهانەکەی پرە لە پشێویی، بۆیە فرۆید گەیشتە ئەوەی کە سەرچاوەی موعاناتی مرۆڤ دەگەرێتەوە بۆ تێگەیشتنی ئەقلانییانەی ئەو توخمانەی ململانێکەو کە هزرو کردەکانی دیاریدەکەن. پێویستە چەشنی مرۆڤ وەها لەخۆی تێبگات، کە بریتیە لە گروپێك لە تاکەکان لە کێشەدان لەگەڵ "رەمەکی ژیانو رەمەکی وێرانکارییدا، کە کاریگەرییان لەسەر چەشنی مرۆڤ هەیە." بەمجۆرە فرۆید بە زەحمەت باوەریوایە، کە هەستکردنی رۆحانییانە بەوەی برایەتییەك لە نێوان مرۆڤەکاندا هەیە کە تێیدا "هەستە ئۆقیانوسییەکە"ی یەکبوون شیاوە، هەروەها هەستیشیکردوە، کە دەتوانرێت بە شێوەیەکی راشکاوانە هەستەکان شیبکرێنەوە، ئەویش لە رێگای وەسفکردنی نیشانە سایکۆلۆژییەکانیانەوە، هەروەها ئایدیای خۆشەویستی گەردونییانە شتێکی نامۆیە بە سروشتی تاکی مرۆڤ.

گەرچی فرۆید پێیوابووە، کە دەتوانرێت رێسا زێرینەکە بەشێوەیەکی کارامە دابرێژرێت "دراوسێکەتت وەك خۆت خۆش بوێت" بەڵام نیچە بەپێچەوانەوە وتویەتی کە "هەتا جیاکاریی لە نێوان خۆتو ئەودا رانەوەستێنێت، ئەوە

مەحاڵە خۆشەویستی بناسیت." فرۆید لەگەڵ ئەوەدا بووە کە مرۆڤ دەتوانێت بەهۆی "ئەفراندنی زانستییانە" لەپاڵ گوزارشتکردنی هونەرییانەدا، بگاتە کامەرانی ئەویش لە رێگای چێژوەرگرتن لە جوانییەوە. فرۆید وەها وەسفی ئەشکەنجەکانی مرۆڤ دەکات، کە دەرەنجامی هێزە باڵادەستەکانی سروشتو نابووتی جەستەی مرۆڤو نەتوانینی رێکخستنی پەیوەندییە مرییەکان بن، ئیتر دەتوانین دەرەنجامی ئەوە بکەین، کە رەنگە فرۆید وەها هەستیکردبێت، کە باشترین رێگا بۆ چارەسەرکردنی ئەو گرفتانە لە تویی بەرینکردنەوەی پیادەکارییە تەکنۆلۆژییەکان، پزیشکیو زانستە سایکۆ– کۆمەڵایەتییەکانەوە بێت. گەرچی فرۆید وا هەستیکردوە، کە دایۆنیسیۆس بەشێکی گرنگی دەرونی مرۆڤە، بەڵام ئەپۆڵۆ دەرفەتێکی گونجاوتر بۆ سەرفرازیی دەخاتە روو، بەوەی مرۆڤ فێردەکات چۆن لایەنە تارکەکەی خۆی بگوزەرێنێت.

گەرچی نیچەو فرۆید کۆك نین لەسەر رێژە پێویستەکانی بەشداریکردنی توخمە ئەپۆڵۆییو دایۆنیسیۆسییەکان بۆ رێککردنەوەی رەوشی مرۆڤ، بەڵام درك بەوە دەکەن، کە هەردوکیان پێکەوە پێویستنو هەن، هەردوکیان وەکو تاویستەکانی چینی دێرین، رۆشناییان خستوەتە سەر سروشتی بازنەییانەو مەیلی سروشتییانە بەرەو هێزە لێکدژەکان بۆ هاوسەنگکردنەوەی خۆیان، بۆیە نابێت بە زاراوەکانی رەشی سادە یان سپی سادە سەیری ژیان بکرێت، بەڵکو پلەناکۆتاکانی رەنگی خۆڵەمێشییە. شانگ تزوی فەیلەسوفی چین (300 پ.ز) بەم شێوەیە گوزارشتی لێکردوە "ئەوانەی دەڵێن خۆیان، راستن بێ، ئەوەی پەیوەندییان بە هەڵەوە هەبێت...ئەوانە درك بە مەزنترین پرەنسیپی گەردون ناکەن، هەروەها درك بە سروشتی ئەفراندنیش ناکەن"، بۆیە هەریەکە لە نیچەو فرۆید پیشانیانداوە، کە دایۆنیسیۆسو ئەپۆڵۆ رۆڵێکی گرنگیان هەیە لە درامای سروشتی مرۆڤدا. وەك چۆن جیاوازییەکی روون هەیە لەنێوان هەردوو رووی پارەیەکدا، بەهەمانشێوە پەیوەندییەکی روونیش هەیە، کەوایان لێدەکات لێکجیانەکرێنەوە، بۆیە بەدڵنیایی پێویستە دەستکەوتە ئەقڵانییەکانی مرۆڤ، هاوشانی نوشوستییە نائەقڵانییەکانی بن..هەریەکەیان بەردەوامی دەدات بەوەی تریان، لە ململانێی بێکۆتایی نێوان دایۆنیسیۆسو ئەپۆڵۆدا.

سەرچاوە:

http://www.philosophos.com/philosophy_article_٣٩.html

ئەدەب و شیکاریی دەرونی

حەسەن ئەلمودن
لەعەرەبییەوە: ئومێد عوسمان

پەیوەندی نێوان شیکاریی دەرونی و ئەدەب، مەسەلەیەکی ئیشکالییەو، هێشتا جێگەی بایەخی زۆرە(1)، هەربۆیە پێشنیاز بۆ خوێنەری بەرێز دەکەم کەلەسەر سێ لێکۆڵینەوەی هاوچەرخ و هاوبەش هەڵوەستە بکەن، کەتێروانین بۆ هەریەك لە فرۆید، شیکاریی دەرونـی، ئەدەب، دەگۆڕێت و سەرلەنوێ پەیوەندییەکانی نێوان ئەو لایەنانە دروستدەکاتەوەو بەمەش رێگە بە والآبوونی ئاسۆیەکی نوێ لەبەردەم تێگەیشتنی دەرونی و ئەدەبیمان و ئەو پەیوەندییەی کەلەنێوانیاندا هەیە دەدات.

لێکۆڵینەوەی یەکەمیان لەلایەن رەخنەگری فەرەنسی–جان بیلمان–نویل–ە، لەژێر ناونیشانی: شیکاریی دەرونی و ئەدەب، چاپی یەکەمی بە زمانی فەرەنسی و لەساڵی 1978 دەرچووە.

کەئێمەش بۆ زمانی عەرەبیمان وەرگـێڕاوەو لەلایەن ئەنجومەنی باڵآی رۆشنبیری لەمیسر، ساڵی 1997 بڵآوکراوەتەوە، گرنگی ئەم کتێبە لەوەدایە کە سەرلەنوێ فرۆید دەخوێنێتەوەو دیسان پەیوەندی نێوان شیکاریی دەرونی و ئەدەب بەشێوەیەك، کە مێژوو و رەخنە کۆدەکاتەوە، سەر لەنوێ دەپشکنێت، بەواتای ئەوەی مێژووی ئەم پەیوەندییە لە سیگمۆند فرۆیدەوە بۆ جۆن لۆك ئامادە دەکاتەوەو هەر بەتەنیاش بەرانانی مێژوویی ئیکتیفاناکات، ئەوەندەی خوێندنەوەیەکی مێژوویی هەڵسەنگێنراو بەئەنجام دەگەیەنێت، دواجار دەگاتە پێشکەشکردنی میتۆدێکی نوێ لە رەخنەی دەرونیداو بە "شیکاریی تێکستی" ناوی دەبات، کەبەوەش لەبری گرنگیدان بە نوسەری کارێکی ئەخرێنراو، دەچێتە سەر چڕبوونەوە لەخودی کارە ئەدەبیەکەدا.

ئەوەی لەم کتێبەدا بە پلەی یەکەم بەلامانەوە گرنگە، وەڵآمدانەوەیەتی بۆ ئەو پرسیارە سەرەکیەی کە زۆرێك لە لێکۆڵیارو توێژەوەکانی سەرقاڵکردوە، ئایا پەیوەندی لەنێوان شیکاریی دەرونی و ئەدەبدا هەیە؟

لێکۆڵینەوەی دووەمیش گوتارێکی بوێرانەو چڕوپڕە کەساڵی 1998، لەژێرناونیشانی" فرۆید شاعیری نەست" کەخاوەنەکەی –لیدیا فلیم–ە

بڵاوکراوەتەوە لەم گوتارەدا ناوبراو ئەوە ڕووندەکاتەوە، کە فرۆید هەر بەتەنیا پزیشك یان زانایەك نەبووە،بەڵکو ئەدیب یان نوسەریش بووە بەواتای هاوچەرخ دیارە ئەم لێکۆڵینەوەیە یەکێکە لەو کۆمەڵە لێکۆڵینەوە هاوچەرخانەی کە لەهەوڵی ڕاستکردنەوەی ڕوانینە لەدامەزرێنەری شیکاری دەروونی، بۆ نموونە ئێمە لێرەدا ئاماژە بە(ژاك دریدا) دەدەین، کەهەموو بایەخی خۆی داوە بە فرۆید لەپەیوەندی دیمەنی نوسیندا، واتە هەموو ئەوەی لەنووسینەکانی فرۆیدا پەیوەندی بەنووسینەوە هەیە و پێشتر فەرامۆشکراوە.

بەهەرحاڵ ئێمە ئەم گوتارەمان هەڵبژاردوە بۆ ئەوەی وەڵامی ئەو پرسیارە بداتەوە کە ڕەنگە ئەقڵەکان بەشیاوی نەزانن، چونکە گیرۆدەی ئەو وێنایەن کە پێشتر خوێندنەوەکانی لەمەڕ فرۆید بونیادیان ناوە، ئایا دەکرێت فرۆید بەشاعیر دابنرێت؟

دوا لێکۆڵینەوەش ساڵی 2004 لەژێر ناونیشانی پرسیارێکی بوێرو کودەتاییانەدا بڵاوکرایەوە، ئەو پرسیارە کراوە کە ئایا دەکرێت ئەدەب بەسەر شیکاریی دەرونیدا جێبەجێ بکرێت؟ کە لەلایەن نوسەری فەرەنسی (بییر بیار)ەوە نووسراوە، جا ئەگەر مەئلوف بووبێت کە لێکۆڵیاران تاوتۆێی مەسەلەی جێبەجێکردنی شیکارێی دەرونیان لەسەر ئەدەب کردبێت، ئەوا نوسەری ئەم کتێبە زۆر بە بوێرانە پێشنیازی هەڵگەڕاندنەوەی ڕۆڵەکان و سەرلەنوێ بونیادنانەوەی پەیوەندیەکان دەکات و گاڵتەی بەو بیرکردنەوانەش دێت، کەبەچەقبەستوی دەمێننەوە، بەر لەوەش بچینە سەر باسکردنی هەر پرسیارێك بەجیا لێکۆڵینەوەی هەر یەکێکیان کە پەیوەندی نێوان شیکاریی دەروونی و ئەدەب ڕۆشندەکاتەوەو سەرلەنوێ بیر لەئیشکالیەتی ئەدەبی و دەروونی دەکاتەوە، ئاماژە بەوەدەکەین کە کەسانێك دەڵێن ئەدیبان و دۆستانی ئەدەب ئەو توانایەیان نییە کە زەمینە سازبێت لەبەکارهێنانی شیکاری دەروونیدا، جا ئەگەر ئەو کەسە لەدۆستانی ئەدەب بێت، ئەوا تێبنی یەکەی بەم پرسیارە وەڵامدەدەینەوە، ئەگەر ئەوەی دەقێکی ئەدەبی لەڕوانگەی ڕەفتاری یان ئاماژەسازی یان دەستاودەستی بخوێنێتەوە، ئاخۆ ڕاستی ئەوە دەزانێت، کە مەرجە فەلسەفی و ئەبیستمۆلۆژییەکانی کۆنترۆڵکردنی ئەو چەمکانە کامەیە کە بەکاریدەهێنێ دیسان ئەگەر کەسەکە بەشیکاری دەرونی بوو، ئەوا ئێمە لەوەڵامدا دەڵێن ((خۆ شیکارییە دەرونییەکانیش کەقسە لەسەر ئەدەب دەکەن، شارەزای بوارەکەنین، واتە لەدۆستانی ئەدەب نین، جگە لەمەش مەسەلەکە پەیوەستە بە مەشروعیەتی فراوانکردنی شیکاریی دەرونی، بۆ ئەوەی کایە مەعریفیەکانی تریش بگرێتەوە)).

کەئەمەش بۆ خۆی مەسەلەیەکی ناکۆکیانەی دێرینە، چونکە جارێک پێیوایە شیکاریی دەرونــی لەمومارەسەی چارەسـەری نێورۆیسەکاندا (العصابین)جارێکی تریش گوتاری شیکاری دەرونی دەکرێ لەدەرەوەی بواری پزیشکیدا بەکاربهێنرێت، کە ئامانجیشی چارەسەر نییە، بەڵکو تێگەیشتن و راڤەکردنە هەڵبەتە هەر لەسەرەتای سەدەی رابـردووەوە لەلایەن خودی فرۆیدو قوتابیەکانیەوە پرەنسیپی فراوانکردن و مشتومرکردنی پەسەند کراو کۆمەڵەی دەروونناسانی نێودەوڵەتیش کە ساڵی (1908) دامەزرا، جەخت لەوە دەکاتەوە کە ئامانجی قوڵکردنەوەی شیکاریی دەرونی و برەوپێدانیەتی، جا ئەوە لەجێبەجێکردنە پزیشکیەکانیدا بێت، یاخود لەبەکارهێنانی لە زانستە مرۆییەکانی تردا.

1- ئایا پەیوەندی لەنێوان شیکاریی دەرونی و ئەدەبدا هەیە؟

دەکرێت کتێبەکەی جان بیلمان-نویل-شیکاریی دەرونی و ئەدەب(2) لەم رەگەزە سەرەکیانەدا کورت بکەینەوە کە گرنگترینیان ئەمانەن:

-لەپێشەکی کتێبەکەیدا، نوسەر گرنگترین جیاوازییەکانی هەردوولای دوالیزمەکە ئاشکرا دەکـات، شیکاری دەرونـی ئـەدەب، ئەوە دەردەخـات کە گرنگی شیکاری دەرونــی لـەوەدایـە کەهەندێ بنەمای باوەرپێکراو لێکدەترازێنێ، ئەمەش بە گریمانەی" من گەورەی ماڵەکەی نییە" واتەی ئەوەش لەوەدایە شتگەلێك لەناوەوەی مندا بیر دەکاتەوەو کردارەکانی لەگەڵ بیرکردنەوەکانی ئاراستە دەکات، بێئەوەی لەروودانی هەندێ دیاردە ئاگاداربێت، هەرچی ئەدەبیشە ئەوا لەرێگەیەوە مەرگی مرۆڤایەتیمان کەبیردەکاتەوەو قسە دەکات رادەگەیەنێ، کەتیایدا مرۆڤ دەتوانێ پرسیار لەخۆی و قەدەری گەردوونی و مێژوویی و سەرقاڵبوونی زهنی و کۆمەڵایەتی بکات، بێگومان زمانێکی ترەو بەتەنیاش ئەوەناڵێت کە رەنگە بیڵێت، هەروەها دەرونیشم پارچەیەکی یەکگرتوونییە و ئەدەبەکەشم پەیامێك نییە، تەنیا یەك واتای روون لەخۆبگرێت، چونکە کاتێك پەیڤەکان بەشێوایێکی تر کۆدەبنەوە، ئەوا دەسەڵاتی ئاماژەدان بەچاوەروان نەکراوو نادیار فەراهەمدەکات بەم پێیەش ئەوا قەسیدە زیاتر لەو پێناسەیەیە کە شیاعیر پێناسەی دەکات.

جان بیلمان نویل دەڵێت ئەدەب، دیدێك لەبارەی واقیعی مرۆڤ و ناوەندەکی و چۆنیەتی ناسینی مرۆڤ بۆ ئەم ناوەندەو ئەو پەیوەندیانەی کەلەگەڵیدا دەیبەستێ، پێشکەش دەکات.

هاوکات شیکاریی دەرونی بەهەمانشێوە خۆی پێشکەش دەکات، لەگەڵ ئەدەبدا بەهەمانشێوە کاردەکەن و مرۆڤ لەژیانی رۆژانەیدا و لەنێو قەدەری

مێژوویدا دەخوێننەوەو لەهەوڵی ئەوەشدا بەقسەکردن لەبارەی مرۆڤەوە کەقسەدەکات بگاتە راستیەکان.

—لەفەسڵی یەکەمدا بەم ناونیشانەدا لە: خوێندنەوە لەگەڵ فرۆیددا بیانویەکی زۆر پێشکەش دەکات و هۆگری دامەزرێنەری شیکاریی دەروونی بەگشت جۆرەکانی ئەدەبدا ئاشکرا دەکات و دەگاتە ئەوەی کە فرۆید خوێنەرێکی گەورەو شارەزای ئەدەب بووە، هەروەها بە خوێندنەوە ئەدەبیەکانی وایکردووە پێبنێتە قوتابخانەی بیلمەتانی ئەدەبەوە، ئەوانەی کە لەپێشەوەبوون، بێئەوەی ئەوان ئاگادارین، پاشان نوسەر دەڵێت گرنگترین کەشفکردن لەبیردۆزەی نەستدا فرۆید بەدەریخستوە، کەپێیوایە جیاکاری نێوان چالاکیە جۆربەجۆەکانی مرۆڤ جیاکاریەکی دەستکردن، هەروەها خەون و گەمەو داستان و ئەفسانەو نەستن(نەستیش بەوپێیەی سیستمێکی نارێکخراوی تاکە)، کەوابوو رەوایە هەمان راڤەکار کاری لەسەر بکات.

لەم روانگەیەوە دەقی ئەدەبی بێ مەبەست و بێ ئاگاداری خۆی نوسینێکی رەمزدارەو دەکرێت کۆدەکانی بکرێتەوە، ئەمیش یەکەم لەبەر یارمەتیدانی شیکاری دەرونی لە کۆنترۆڵکردنی میتۆدەکانی و دڵنیابوون لەبنەما باوەڕپێبووە تیوەریەکانی، بەپێداچوونەوەی مەعریفەیە مرۆڤ لەبارەی خۆیەوە هەیەتی.

دووەم لەپێناو ئەوەی یارمەتی شیکاریی دەرونی بدات، لەخوێندنەوەی دیاریکردنی رەهەندێکی نوێی کەرتی ئیستاتیکی و گوێگرتن لەو ئاخاوتنەی تر، چونکە ئەدەب هەر بەتەنیا باسی ئەوانی ترمان بۆ ناکات، بەڵکۆ باسی ئەوی تر دەکات.

—دیسان نوسەر لەبەشی دووەمی کتێبەکەیدا بەناونیشانی: خوێندنەوەی نەست، ئەوە دەردەخات، کە فرۆید پێش وەخت درکی بەوەکردووە کە خەون رێگەی شاهانەیە بەرەو نەست، هەربۆیە کتێبە سەرەکیەکەی کەبەتەنیا نووسی بریتیبوو لە راڤەکردنی خەونەکان، بەڵام ئەوەی جێگەی سەرنجە، جان بیلمان—نویل—دەڵێت: یەکەم، ئەو خەونەی کەشیکاری دەروونی چارەسەری دەکات بریتیە لەقسەی گوتراو، کەخەوبین کاتێ بەئاگادێتەوە بەرهەمیدەهێنێت، واتە بەگوێرەی زارناسان، گوتراوێکی گێردراوەییە، خەون واخۆی پێشکەش دەکات کە دەقێکەو بەنمایشکردن و هەڵچوونەکان دەهونرێتەوە، بەڵام پەیامی کەسێك نییە بۆ کەسێکی تر، چونکە خەون قسەناکات و بیریش ناکاتەوە دیسان فرۆیدیش جەخت لەسەر ئەوە دەکاتەوە کەکارەو ئەو ئارەزووەیش کەتیایدا قسە دەکات لەپێناو ئەوەی هیچ نەڵێت لێرەوە پێویستە تیایدا هێزو

فۆرم ببینین و گرنگیپێدانی شیکاریش بەئاراستەی ئەو کارەی خەون بێت کە دەکەوێتە نێوان ئارەزو و قسەی گوتراوەوە دەقی ئەدەبیش وەکو ئەوەی لەمرۆدا تێدەگەیت لەم کارە پێکهاتووە، کەدەقێکی رەسەنەو گوتارێکی بێ ناونیشان و بێ مەبەستی پێش وەخت و بێ ئاستی دیاریکراو پێشکەش دەکات بۆ خوێندنەوە.

نووسەر دەگاتە زەرووڕەتی وەبەرهێنانی نووسینەکانی فرۆید لەبارەی خەونەوە لەخوێندنەوەی دەقی ئەدەبیدا ئەویش لەبەربوونی هاوشێوەیی بەهێز لەنێوان هەردووکدا، هەروەها ئەوەی بەلای نوسەرەوە گرنگە، سوود وەرگرتنە لە نوسینەکانی تری بەتایبەتیش کتێبی سایکۆباتۆلۆژیای ژیانی رۆژانەو کتێبی نوکتەو پەیوەندی بەنەستەوە، چونکە فرۆید تیایدا تەرکیز دەخاتە سەر شوێنەواری نەست لەسەر گوتار، هەروەها تیایدا خۆی تەرخانکردووە بۆ شیکاریی دیاردەکان کەبەلای زمان و فێڵ و گەمەکانیەوە گرنگە.

دیسان نوسەر لەفەسڵی سیەمدا و لەژێر ناونیشانی: مـرۆڤ دەبێت لەلایەن خۆیەوە خۆی بخوێنێتەوەو دەڵێت" کاتێك مرۆڤ کارێکی ئەدەبی دەخوێنیتەوە، ئەوا خۆی تیادا دەخوێنێتەوە، پاشان لەمیانەی خوێندنەوەی ئەوەی کە فرۆید لەکتێبی" میتای سایکۆلۆژیادا تۆماریکردوە کارلێکی نەستی نوسەر لەگەڵ نەستی ئەوی تردا روودەدات جان بیلمان–نویل–گوتارێکی گرنگی فرۆیدی بەناونیشانی "شاعیرو خەیاڵ" ئامادەکرووەتەوە، کەتیایدا فرۆید وەڵامی پرسیارێکی سەرەکی دەداتەوە بۆچی نوسەر سەردەکەوێت و خەوبین شکستدەهێنێ کاتێ باس لە خەونەکانی دەکات؟ فرۆید لەوەڵامدا دەڵـێـت" چونکە نوسەر لەرێگەی سەنتەرگیرکردن لەسەر خـود ئەوە دەلاوێنێتەوە کەلەخەوندا هەیە، هەروەها بەسودوەرگرتن لەتامی نایابی شکڵی و فەراهەمکردنی چێژ بۆ دەروونمان، ئەوا لەگەڵیدا دەربازبوون لەهەندێ نائۆقرەیی دەدۆزێتەوە.

پاشان لەفەسڵی چـوارەم و بەناونیشانی خوێندنەوەی مـرۆڤ، نوسەر نوسیویەتی کەفرۆید لەبواری شیکاریی دەروونی ئەدەبدا، رێگەی دیکەی گرتوەتە بەرەو گشت تەرزەکانی لێکنزیکبوونەوە لەخوێندنەوەی مرۆڤەوە بۆ خوێندنەوەی کاری ئەدەبی یان هونەری و هەروەها خوێندنەوەی نووسەر یان هەر هونەرمەندێك فرۆید لەخوێندنەوەی بۆ مرۆڤ بایەخ بە شیکردنەوەی ئەو بنەما سەرەکیانە دەدات، کە کۆدی نوسەرو دەقەکان دەکاتەوەو نوسەرانیش ئەو کۆدانە هەرجارەو بەشێوەیەکی نوێ بەکاریدەهێنن و دەیخەنەگەڕ.

هەڵبەتە ئەو کۆدانە لەسەر دەم و زمان و تاك و بنەچە رانەوەستاون،

چونکە سەر بەسەرمایەی رەمزی مرۆڤایەتین.

واتــە نەریتی رۆچــووی نێوشەوی رۆژگــارەکــانــن، لەشێوەی نەستدا داستانەکان خورافاتەکان، گوتراوە نموونەییەکان، رەگەزو فۆرم و تەرزو ئەنگێزە ئەدەبیەکان.

-لەفەسڵی پێنجەمیشدا نوسەر بەناونیشانی خوێندنەوەی نوسەری مرۆڤ روونکردنەوەیەکی داوەو دەڵێت" ئەو پەنجا ساڵەی بەدوای شیکارە گەورەکانی فرۆیدا دێت، تەنیا شیکارە دەرونیەکان تەرکیزیان کردوەتە سەر لێکۆڵینەوەی ئەدەبی و هەموو بایەخیانداوە بەنوسەرو شاعیرەکان، هەروەها نوسەر ئاماژەی بە بەرچاوترین شیکارکردووە، (رونیە لافورج، ماری بونابارت، دولای، لابلانش، مۆری ،فرناندیزە،........)

لەفەسڵی شەشەم و کۆتایدا بەناونیشانی خوێندنەوەی دەق، نوسەر دەگاتە ئەوەی کەخوێندنەوەی دەق، بەواتای خوێندنەوەیەك کەدووربێت لە نووسەرەکەی، کەئەمەش پێشتر لەلای فرۆیدو لەکتێبی ورێنەو خەونەکان لەگرادیفایەنسندا بوونی هەیە، هەروەها دەکرێت خوێندنەوەی جاك لاکان بۆ دەقی ئەدگار ئالان پو، نامە دزراوەکە ئامادەبکەینەوە، لەم چوارچێوەیەشدا ئاماژە بەکارنامە زانکۆییەکەمان دەدەین کەساڵی 2002 لەکتێبێکدا لەژێر ناونیشانی"بێهۆشی دەق لەرۆمانەکانی"الطیب صالح)(3)بڵاوکراوەتەوە، کەتیایدا هەوڵمانداوە رۆمانەکانی (الطیب صالح) لەروانگەی دەرونیەوەو دور لە نوسەرەکەی بخوێنینەوە.

بەگشتی پەیوەندیەکی دۆستانە لەنێوان شیکاریی دەرونی و ئەدەبدا هەیە، هەروەکو ئەوەی جان بیلمان-نویل-دیاریکردوەو دەڵێت" ئەو پەیوەندییەکە فرۆید بۆ خۆی ویستی و لە خوێندنەوە ئەدەبیەکان خۆی پێشتر دەکرد، هەروەها لێکۆڵینەوەکانی تریش دەریدەخەن کەفرۆید سودی لەخوێندنەوە ئەدەبیەکان وەرگــرتــوە، لەهەمانکاتدا خەونی بە ئەدبەوە بینیوە. کە هەرئەمەشە کلودمیار، مەبەستیەتی کاتێك وتویەتی لەناوشیکاریی دەرونیدا هونەر هەیە، کەئەوەش یەکێك لەرەهەندو وێناکردنەکانیەتی.

هەروەها جان بیلمان -نویل-دەڵێت" شیکاریی دەرونی هەر بەتەنیا زانست نییە، بەڵکو لەزانست چاکترە، لــەبــەرئــەوەی هــونــەری لەبەر یەکهەڵوەشاندنەوەی هەقیقەتێکە لەنێوگشت کەرتە لوغزدارەکانی ئەزمونی مرۆڤایەتی، وەکو ئەوەی مرۆڤ کەدەیگوزەرێنێ، واتە وەکو ئەوەی بۆ خۆی و ئەوانیتری باس دەکات.

2– ئایا دەکرێت فرۆید بەشاعیر دابنێین؟

گوتارێك بەناونیشانی: فرۆید نەست (4)دەخەمە بەردەمی خوێنەری بەڕێز، بۆ ئەوەی تێڕوانیمان بۆ فرۆید بگۆڕێت، هەروەها دەکرێت ناوەڕۆکی ئەم گوتارە وروژێنەرە لەم ڕەگەزانەدا کورت بکرێتەوە.

–دەستپێکی گوتارەکە بەم وریاکردنەوەیە دەکاتەوە، مەترسی جیاکردنەوەی نێوان ئەو مەعریفەیەی کەفرۆید دایدەمەزرێنێ لەبارەی نەستەوە، هەروەها ئەو شێوازەش کە ئەم مەعریفەیەی پێدەنووسێ.

لەنوسینەکانیدا جیاکاری لەنێوان ئەکادیمی و ئەدەبیدا نییە، بەڵکو هاوسەرگیریەك لەنێوانیاندا هەیە، دیسان فرۆید(دامەزرێنەری شیکاریی دەرونی)فێرمان دەکات، کەچۆن دەکرێت ئێستاتیکا ببێتە میتۆد، لەبەر ئەوەی جوت بوون لەنێوان زانست و هونەر، تێورو ئۆتۆبیۆگرافیا بەشێوەیەکی ئەفرێنەرانە دروستدەکات و ئەمیشیان تێکەڵ بە هەڵچوون و بەئەقڵیکردن و بەدیهێنان و خەیاڵکردن دەکات هەڵبەتە ئەو ڕێگایەی شیکاری دەرونی (المحل النفسانی) بەرەو نەست دەبات؟ یەکەی پەیف و ئەو پەیوەندیە پێکەوەییانەدا تێپەردەبێت کەگێرانەوە دەهۆنێتەوە، هەروەها بەشێوەیەکی سەیر لەکایەیەکەوە بۆ کایەیەکی تر دەگوازرێتەوە، لەبینراوەوە بۆ ئەبستراکت، لە ڕۆژانەوە بۆ تێوری، لەزانستیشەوە بۆ شیعر لە نامەیەکیدا بۆ sandor ferenczi، فرۆید کارە ئەفرێنراوەکانی خۆی بە زنجیرەیەکی یەك لەدواییەکی گەمەی بوێرانە وەسفدەکات، کەلە خەیاڵگیری و ڕەخنەی توند بەناوی واقیعەوە دەرچوون، لەراستیدا فرۆید هەریەك لەمندالآن و نوسەران و گشت ئەفرێنەران لەم توانستە ئەفرێنەرانەیەدا بەشداری پێدەکات لەپێشوازیکردنی ئەوەی بە ئەگەری دور دادەنرێت، هەروەها فەرامۆش نەکردنی ئەوەی کەپێدەچێت ناهارمۆنیاو شازیان دال و شەرمندەبێت.

لەکۆتایی ژیانیدا، فرۆید بەراوردکاری دەکات لەنێوان شیکاریی دەروونی و زانستە وردەکانداو دەڵێت" هەمیشە من چاو ئەبڕمە زانایانی فیزیاو ماتماتیك کەدەتوانن پشت بەو بنەما توندو وشکانە ببەستن، لەکاتێکدا من پشت بە هیچ نابەستم روداوە دەروونیەکان پێدەچێت پێوانەکردنی مەحاڵ بێت، لەوانەشە هەمیشە هەروا بمێنێتەوە، هەر لەیەکەم کتێبیەوە(لێکۆڵینەوە لەمەڕ هیستریا (1895)، فرۆید دان بەوەدا دەنێت، کەچیرۆکی نەخۆشەکان نەك نەخۆشیەکان وەکو ڕۆمان دەخوێنرێتەوە، هەروەها دەڵێت چارەسەرو شۆکە کارەباییەکان هیچ بەهایەکی لە لێکۆڵینەوەی هیستریادا نییە، لەکاتێکدا شاعیران بەشێوازی پێشکەشکردنی گۆڕانکارییە دەرونیەکان، ڕێگە بە بەدەستهێنانی زیرەکی

دەدەن کەیارمەتیدەرە بۆ تێگەیشتن لەم دیاردەیە.

–میشێل دۆسیرتێو لە کتێبەکەیدا (5)باس لەوە دەکات، کە فرۆید ئەفسون و جوانی بۆ مەعریفە گەڕاندوەتەوە، دەبینین کەشیکاریی دەرونی لەڕەوانبێژیدا وێناو ئەدگارەکان دەردەهێنێ (خواستن، ئیدیۆم، گۆڕان، چڕکردنەوە...)، هەروەها دەبینین کەهەمیشە فرۆید دان بەکاردانەوەی هەڵچونەکانیدا دەنێت لەبەرامبەر کەسێك یاخود بەڵگەنامەی بابەتی شیکردنەوەکە بەپێچەوانەی زانستە وردەکان، شیکاریی دەرونی بەکارێکی پێویستی دادەنێت، کە گوتار دان بەخودگەرایی خۆیدا بنێت. دیسان لەکتێبی ڕاڤەی خەونەکان (1900)، فرۆید دەڵێت لەپێناو گەیاندنی خەونەکانی بەخوێنەر، ئەوا پێویستە لەسەری کە زۆرێك لەبارەی ژیانیەوە لەبەرچاوی خۆی پیشان بدات، ڕەنگە ئەم کارەش بەلای زاناوە نەك شاعیر کارێکی نەشیاوبێت.

–لەنامەکەیدا بۆ –arthur schnitzler–فرۆید ئیعتراف بەوە دەکات، کە خۆی لێبەدور دەگرێت و نایەوێت قسەی لەگەڵ بکات، چونکە ناخوازێ بەهاوشێوەو لێکچوەکەی بگات، لەبەر ئەوەی لەبەرهەمەکانی ئەم ئەخرێنەرەداو لەپشت دیمەنی شیعری ئەوەوە، گریمانەو ئەو دەرئەنجامانە هەیە کە تایبەتمەندن بەشیکاری دەروونی.

لەبەرامبەریشدا زۆرێك لە نوسەران و ئەفرێنەران، لەدوا ساڵەکانی ژیانیدا سەرسامبوونی خۆیان بەکارە تیوریەکانی فرۆید نیشانداوە، بەوپێیەی وەکو کارەکانی ئەوان سەر بە ئەدەبە (تۆماس مان، ئەلبیرکوهن، فێرجینیا وۆلف، ڕۆمان ڕۆلان...)هەڵبەتە ئەوەش واتای خۆی هەیە کە(ئەلبیر ئانیشتاین) لەبوارێکی ترەوە دێت و لەنامەیەکیدا کە بۆ (4ی مایسی 1939) دەگەڕێتەوە، سەرسام بوونی خۆی بەرامبەر بەنوسینەکانی فرۆید لە گۆشەنیگایەکی ئەدەبیەوە نیشاندەدات و باس لەوەدەکات کە کەسێکی هاوچەرخی تری وەکو فرۆید ناناسێت، کەبەهەمان لێهاتووی و بەزمانی ئەڵمانی بابەتەکەی پێشکەش کردبێت.

–فرۆید پرۆژەیەکی لەنوسیندا پێشکەشکردوە، واتە کاری نوسەر، کەلەفەزای دۆستانەی پەیقەکان و ئەفسون و دەنگ وێنەکانیدا دەژی یەکەم، فرۆید کارێکی تەواو پێشکەش ناکات، بەڵکو بەلێکۆڵینەوەکانی ناویان دەبات، هەوڵدان تێبینیەکان، پشکێك یان دەروازەیەك، هەروەکو ئەوەی وەرشەیەك بکاتەوەو بە بەردەوامی بە کراوەیی بمێنێتەوە.

دووەم، هەوڵدەدات شتێکی نەبینراو–نەست، بنوسێت، هەروەها دەشزانێت کەدابەزاندانی ئەوە لەزماندا، گرفتێکی گەورەیە، هەربۆیە بایەخی بە ئەدەب

داوە، چونکە شاکارە ئەدەبیەکان لەنوسینی ئەم نەبینراوەدا –اللامرئی– سەرکەوتوبوون. سێیەم، فرۆید هەوڵدەدات کەتێبیگات چۆن نەست لەکۆمەڵێک دیاردەو گوتاردا دەنوسرێت، لەپێش هەمووشیانەوە خەون، هەربۆیە باس لەدەقی رووکەش و دەقی ناوکەش–النص الظاهرو النص الباطن–دەکات و دیسان گرنگی بە میکانیزمەکانی چڕکردنەوەو گۆڕین و بەرووکەشکردن کە کۆنترۆڵی خەون دەکەن، دەدات بەوەش فرۆید لەمەسەلەیەکی سەرەکیدا رۆچوەو هەرئەوەشە لەلای (جاك دریدا) بەکەسێکی پێش سەردەمەکەی دادەنرێت: ئەوە مەسەلەیەکی خواستنگەرایی نوسنیە، فرۆید لەدەقەکانیدا پرسیار لەستراکچەری دیمەنی دەقی خەون دەکات و دیدی خۆی لەسەر جەستەی گوزارشتی چڕ دەکاتەوە، ئەمەش نەك وەك ئەوەی رووکەش هەڵگری ناوکەشی جێگیرە، بەڵکو بەوپێیەی جەستەیەکی خواستنگەرایی فرە واتایەو مەحاڵیشە لەمەدلولێکی تاك و تەنیادا زیندانی بکرێت.

بەگشتی پێدەچێت فرۆید لەکۆتاییەکانی سەدەی رابردودا کەوتبێتە بەر خوێندنەوەگەلێکی نوێ (جاك لاکان، جاك دریدا، جان بیلمان–نویل–....) ئەمەش رێگەدەدات کە بگوترێت، دەقەکانی کراوەو ئاوەڵایەو خوێندنەوەی جۆربەجۆر لەخۆدەگرێت، کەئەمەش زیاتر لەدەقە شیعری و ئەدەبیەکانەوە نزیکترە هەروەکو خاتوو لیدیا فلیمش دەڵێت" نوسینی فرۆید خواستنگەراییەو بەشێوەیەکی ناکۆتایی لەدوای نەستەوە، لەپێناو سەرلەنوێ نوسینەوەی بەرووکەشکردن و گۆڕانەکانی کەپێدەچێت بێکۆتایی بێت دەروات، هەڵبەتە بەدوای ئەوەدا دەروات بێئەوەی بتوانێت بەشێوەیەکی تەواو کۆتایی بگاتە مەبەستی خۆی لەنێوان هونەرو زانستدا فرۆید رێگەیەکی تر دەکێشێ کە زانست و خەیاڵکردنەوە کۆدەکاتەوە، کە فرۆید بە خەیاڵکردنەوەی تیۆری ناوی دەبات.

بۆ روونکردنەوەی زیاتر ئایا گرنگترین شیکاری دەرونی لەپاش فرۆید باس بکەین، جاك لاکان؟ ئاخۆ دەکرێت ئەم شیکارە دەروونیە بەگرنگترین کەس دابنێین کەوانەی فرۆیدی پەسەندکردوە، ئەوەش لەبەر ئەوەنا کەپردێکی لەنێوان شیکاریی دەرونی و زارناسان و بیردۆزە شیعریە هاوچەرخەکان دامەزراندووە، هەروەها لەبەرئەوەش نا کە بە ئیمتیاز بە تۆڕێکی نەستی کراوە بەرووی گشت واتاکاندا دادەنرێت، دیسان لەبەرئەوەش نییە کە گرنگترین شت لەدەقی نەستدا بریتی بێت لەهێزی دال و ئامادەیی مەدلولەکەی، هەروەها لەبەرئەوەش ناکە کتێبەکەی بەخوێندنەوەی کاری ئەدەبی کرایەوە، چیرۆکی"نامە دزراوەکە"ی ئەدگار ئالان پو، بەڵکو لەبەرئەوەیە ئەم کتێبە

سەرەکیە لەشیکاری دەرونیدا ناونیشانێکی پڕواتای هەڵگرتوە، نوسینەکان Ecrits.

3– ئایا دەکرێت لەجێبەجێکردنی شیکاری دەروونی بەسەر ئەدەبدا بۆ جێبەجێکردنی ئەدەب بەسەر شیکاریی دەروونی بگوازینەوە؟

1– کتێبەکەی بیربیار: ئایا دەکرێت ئەدەب بەسەر شیکاریی دەرونیدا جێبەجێ بکرێت؟ (6)بۆ خوێنەری بەرێز پێشنیاز دەکەم.

ئەوەی جێگەی سەرنجیشە ناونیشانەکەی زۆرهێرش بەرانەیە، لەبەرئەوەی زۆرجار خەڵکی پرسیاری ئەوە دەکەن، کەئاخۆ دەکرێت شیکاریی دەرونی بەسەر ئەدەبدا نەك بەپێچەوانەوە جێبەجێ بکرێت، لەراستیدا ئەوەی وایکردووە ئەم کتێبە بەهێزبێت، ئەوەیەکە خاوەنەکەی لەماوەی پانزە ساڵی دوایدا هەشت کتێبی دەرکردوەو لەهەر کتێبێکیشدا بەشتێکی ورووژێنەرو چاوەڕواننەکراو دێت، کەدەقەکانی بەخەسڵەتی سەرنجراکێشەرانە و زەرورەتی بیرکردنەوەی زیندوی نوێبوەوە دەناسرێتەوە لەگرنگترین ئەم خەسڵەتانەش.

–بییر بیار، دووسیفەتی جەوهەری تیادا کۆبوەتەوە: شیکاری دەرونی psychanalysteوماموستای ئەدەبی فەرەنسی لەزانکۆی هەشتەمی پاریس.

–بییربیار، هەشت کتێبی دەرکردوە، کەبوونەتە مایەی سەرنجراکێشانی خوێنەران و بایەخ پێدەران و شارەزایانی شیکاریی دەرونی و ئەدەب، ئەوەش بەناکاوگیری و دۆزینەوەو پێداچوونەوەی بریارو بنەما باوەڕپێکراوەکان، ئەوەتا لە کتێبی (کێ رۆژیە ئەکرودی کوشت؟) (1998)، هەروەها لەکتێبی (هاملیت) توێژینەوەو بـەدواداچـوون(2002)، ئاشکرای دەکات کەهەندێ لەنوسەران بەهەڵەدا دەچن سەبارەت بە تاوانکارانی نێو کارەکاینان ئەویش بەوەی تاوانکارەکان بە ئازادی وازلێدەهێنن!

دیسان لەکتێبی (چۆن ئەوکارە ئەدەبیانەی ئامانجی خۆیان نەپێکاوە راستدەکەینەوە؟) (2000)، وەرشەیەکی بۆ سەر لەنوێ نوسینەوەی ئەدەب کردوەتەوە، بەدیدی ئەو تەنانەت نوسەرە گەورەکانیش دووچاری ساتەوەختی لاوازی دەبن و دەبێ رەخنەگرانیش بۆ شوێنەکانیان سەرلەنوێ دابنرێنەوە لەکتێبی: سبەی نوسراودا (2005)، بیار دەپرسێت ئایا ئەدەب ئیلهامی تەنیا لەرابردووەوە وەردەگرێت یان لەداهاتووشەوە؟ ئایا دەکرا کارەکانی (ڤێرجینا وۆلف)لەخەیاڵگیری ئاو و مەرگدا مەلەیان بکردایە، ئەگەر ئەوە لەوەوە سەرچاوەی نەگرتبێت کەخۆکوشتنی لەداهاتودا فێری دەکات؟ ئایا دەکرا (موباسان) بەگێل لەهەندێ کارەکانیدا ناوببرایە، ئەگەر بۆ خۆی لەداهاتودا

ئەزمونێکی تاڵی بەئەنجام نەگەیاندایە؟ گرنگی ئەم پرسیارانە لەوەدا خۆی دەبینتێتەوە، کەیەکەم، چاو بەکۆنسێتە تەقلیدیەکانماندا بخشێنیتەوە کە بەبەندکراوی دەمێنیتەوە، ئەویش لەبەرئەوەی هۆکارەکان بەزەرورەت پێش دەرئەنجامەکان دەکەون، لەکاتێکدا ئەدەب پێچەوانەکەی دەڵێت. دووەم فێری ئەوەبووین کەلێکۆڵینەوەی بیۆگرافیای نوسەران وایدادەنێت، کەبەتەنیا ژیان کارێکی ئەدەبی دیار ناکات، بەڵکو رەنگە کاری ئەدەبیش ژیان دیاریبکات.

–بییر بیار توانی شێوازێکی تایبەت بەخۆی دابمەزرێنێت، لەگرنگترین شەقڵەکانیشی بیرکردنەوە لەپارادۆکس و ئارەزوی گەڕان و بەدواداچوون و گاڵتەجاری، هەربۆیە دەڵێت میتۆدەکەی ناکاراو بێ ئەنجامە لێرەدا سیفەتێکی تر لەئەسلوبیدا هەیە، ئـارەزوی شکست و هەڵەکانی ئامانج و چەوتی و نابووتبوون کەهەر ئەم سیفەتەیە رێگەی پێداوە لەسەر دەقەکان بەرێگەی جۆربەجۆر کاربکات.

لەوانەشە ئەم کارکردنە هەموارکردنەوەی دەقەکان بێت، هەروەکو توێژینەوەکەی لەبارەی هاملێتەوە پێیدەچێت راستکردنەوەو پوختەکردن بێت وەکو ئەوەی لەکتێبەکەیدا لەبارەی (بروست)ەوە هاتوە.

رەنگە وەرچەخانی تەواوی دەقەکانیش بێت وەکو لەو کتێبەیدا سەبارەت بەو کارە ئەدەبیانەی ئامانجی خۆیان نەپێکاوە، هاتووە.

3–2–بییر یار، پتر گرنگی بەپەیوەندی شیکاریی دەرونـی و ئەدەب دەدات، ئەمەش راڤەی ئەوە دەکات کەبۆچی ئسلوبی لەنێوان شێلگیری و گەمەدا کۆدەبێتەوە، هەروەها چۆن دەستەواژەکان نەك لەپێناو بونیادنانی میتۆدێکی نوێ کەبانگەشەی کەماڵ بکات و هەژمونگەرایش بخوازێت ئاوەژو دەکات، بەڵکو لەپێناو کردنەوەی ئاسۆیەکی نوێ بۆ بیرکردنەوە لەئەدەب بەشێوەیەکی گاڵتەجاریانە، کەباوەڕی زۆری بەو بنەمایانە نەبێت، کەرەخنە یان بیردۆزەی لەسەر دادەمەزرێت.

دیسان بەجۆرێك لەگاڵتەجاری، توێژەر گریمانەیەکی نوێ پێشکەشدەکات: جێبەجێکردنی ئەدەب لەسەر شیکاریی دەرونی، کەدەکرێت ناوەڕۆکەکەی لەم رەگەزە سەرەکیانەدا کورت بکرێتەوە:

–بییر بیار، وایدەبینێ کەرەخنەی ئەدەبی کەلەسەر شیکاریی دەروونی جێبەجێدەکرێت، دووچـاری نابووتبوون بـووەتـەوەو هۆکاری ئـەوەش دەگەڕێتەوە بۆ ئەوەی کەجێبەجێکردنی شیکاریی دەرونی بەسەر ئەدەبدا جەخت لەسەر ئەو بیردۆزە دەکاتەوە، کەلێوەی دەرچووەو، کاری ئەدەبیش رۆشنناکانەوە، بەپێچەوانەشەوە، ئەگەر هاتوو پشت بەو میتۆدە ببەسترێت

کەشتەکان ئاوەژو دەکات، ئەوا دەکرێت ئەدەب شتێکی زۆر بەشیکاری دەرونی بڵێت.

مۆباسان

بەواتایەکی تر، بیرۆکەی سەرەکی لەلای بییربیار ئەوەیە کە گونجاونییە سەرزەنشتی دەقەکان بکرێت و لێکدانەوەکانی لێبکرێتەوە، بەڵکو پێویستە کاربکەین لەپێناو ئەوەی واتاکانی بۆ ناوئێمە درێژ بێتەوەو لێوەی رەگەزی نوێی مەعریفەی لێدەرچێت.

ئاجاسا کریستی

-بییر بیار، مەعریفەی مرۆڤی لەمەڕ کۆئەندامی دەرونی وا راڤەکردوە، کەلەسەدەی نۆزدەیەمدا ئاراستەیەکی هێواش نەبووەو بەبەهێزیەوە جوڵەی ناسراوە، بەتایبەتیش لەکۆتاییەکانی سەدەی نۆزدەیەم و لەگەڵ فرۆیددا، کەئەمەش پێچەوانەی بۆچوونی هەندێکە، بۆیە کاتی ئەوە هاتووە سەرلەنوێ خوێندنەوە بۆ پاش شیکاریی دەرونی بکرێت، لەم چوارچێوەیەشدا لەساڵی 1994، بیار کتێبێکی گرنگی بەناونیشانی: موباسان، کتومت پاش فرۆید (7)دەرکردنی، لەم کتێبەدا نوسەر، فرۆید بە یارمەتی موباسان دەخوێنێتەوەو کەشفی ئەو توانستە تیۆریانە دەکات، کەدەکرێت لەکردەی نوسین خۆیدا هەبێت، هەروەها لەم کتێبەدا و لەکتێبەکانی تریدا فێرمان دەکات کەچۆن بەتامێکی نوێوە کەشفی هۆمێروس و سۆفۆکیس و شکسپیرو مۆباسان و هێنری جێمس بکەین.

بیار، لەکتێبەکانیدا بایەخ بەسەرلەنوێ خوێندنەوەی کارە ئەدەبیەکانی پێشووتر دەدات و هەندێ لەهاوچەرخەکانی فرۆید، کەفرۆید نەبوون دەپشکنێ، ئەوانەش لەنمونەی(بیسوا، برۆست)، هەروەها دەچێتە سەر نوسەرانی پاش فرۆید، ئەوانەش لەنمونەی، ئەندرێ برۆتۆن، پۆل ڤالێری، سارتەر، ئەگاساکریستی...هتد.

هەڵبەتە ئامانجی بیار لەو کارەی ئەوەیە، کە بەلۆژیکی تایبەتی خۆی ئەوە روونبکاتەوە کەئەدەب هەر بەتەنیا بەخوڵقاندن و ئەفراندنەوە ناوەستێ و"تێوەری تر" پێشکەشدەکات کەشیاوی کەشفکردنەو دەکرێت زۆر لەوەش پێشکەوتوتر بێت، کەشیکاریی دەرونی پێشکەشی دەکات.

لەم چوارچێوەیەشدا بەشێوەیەکی زۆرگاڵتە جاریانە ئەوە تۆماردەکات، کە رەنگە شیکاریی دەرونی هەژموونی گشت شێوەکانی مەعریفەی کردبێت، کە

گرنگی بە کۆئەندامی دەرونی دەدەن و بەشێوەیەکیش لەشێوەکان ئەدەبی هەڵلوشیوەو لەسەر تەختی گشت مەعریفە شیاوەکانی دەوری کۆئەندامی دەرونی دانیشتوە، دیسان بیار درێژە بەگاڵتەپێکردنی شیکاری دەرونی دەدات و سیستمی بیرکردنەوەی بەو سیستمی زانیاریانە دەچوێنێ کەلەمرۆدا ومارەسە دەکرێن.

شیکاریی دەرونی بریتیە لە systeme windows کەبێ ئەمە ناکرێت بچێتە نێو کۆئەندامی دەرونی، هەروەها فرۆیدیزم لەنزیکبوونەوەی لە کۆئەندامی دەروونی، جێگەی مایکرۆسۆفتی کۆمپیوتەرە شەخسیەکانی گرتوەتەوە، سەبارەت بە بییر بیار، ئەگەر بمانەوێت بەردەوام بین لەبەرهەمهێنانی فیکر لەمەر خود، یان لەمەر پەیوەندییەکانی نێوان بوونەوەوە مرۆییەکان، ئەوا پرسیارێکی سەرەکی خۆی دەسەپێنێ.

چۆن لەسیستمی بیرکردنەوەی شیکاریی دەرونی دەربچین؟ هەروەها لەپرسیارەکەوە دور دەرواتو و دیسان دەپرسێت: چۆن لەشیکاریی دەرونی دەربچین، ئەویش نەك بەرەو دواوە، بەڵکو بەرەو داهاتوو؟ ئەو وەڵامەش کەبیار پێشنیازی دەکات، بریتیە لە ئەدەب بەواتای کەجێبەجێکردنی ئەدەب پێشنیاز دەکات بەلانی کەمەوە لەکارە گەورەکانیدا لە لێکۆڵینەوەی کۆئەندامی دەرونیدا، بەدیدی بیار، ئەدەب بەشێوەیەکی تایبەت، چەمکەکان بەرهەمدەهێنێ، خۆئەگەر بۆ کارەکانی باسکال و سرفانتس و فلۆبیرو بروست و ڤالێری و بروتۆن و ناتالی ساروت و موباسان و بۆرخیس و زۆلا بگەرێینەوە، ئەوا چەمکگەلێك بۆ خوێندنەوەی کۆئەندامی دەرونی دەدۆزینەوە.

بیار چەند نمونەیەکی گرنگ لەبارەی چەمکەکانەوە دەخاتەروو، کەدەکرێت لەکارە ئەدەبیەکان هەڵبهێنجرێت، هەروەها جەختیش لەوەدەکاتەوە کەهێزی نمونە ئەدەبیەکان بۆ تیشکی هەڵهاتوی و گۆرینی چەمکەکانی بە پەیڤەکان و نەبوونی وردەکاریە تێورییەکانی دەگەرێتەوە، لەراستیدا تەنیا ئەگەرەکان یان برگە تێورییەکانی لە خۆگرتووە، کەپێش پرۆسەی تێوریزەکردن دەکەوێت دەربخەن، کەبەفیکری ئەدەب دەرئەچێت و پاڵ بەوانی ترەوە دەنێت بیر بکەنەوە، بەواتایەکی تر لەپێناو ئەوەی وا لەنمونە ئەدەبیەکان بکەین، نەسقێکی رکابەری نموونەیی فرۆیدی بێت، ئەوا پێویستە وشەکان بۆ چەمکەکان بگۆرین.

بەگشتی پێشنیازی جێبەجێکردنی ئەدەب بەسەر شیکاریی دەرونیدا، پێشنیازێکی بوێرانەو بەپێزە، چونکە داهاتوی بیرکردنەوە نیشاندەدات، کەدەقە ئەدەبی و تەرزە تایبەتەکان لەداهێنان و ئەفراندن دەیکاتەوە دیارە ئەم پێشنیازە لەلایەن نوسەرێکەوەیە، کەلەهەمانکاتیشدا بۆ خۆی دەرونناس و مامۆستایی ئەدەبی زانکۆیەکی فەرەنسیە، هەروەها بەشێوەیەکی سەیر خەڵکردن و تیۆریزەکردن، گومان و گوێگرتنی بۆ وشە، وشەیەکی تر پێکەوە کۆدەکاتەوەو جوتیان دەکات.

دامەزرێنەری پەیڕەوی دەروونشیکاری

پیتەرگای
لەفارسییەوە:سەرهەنگ عەبدولڕەحمان

سیگمۆند فرۆید لەشەشی مایسی 1856دا لەشاری بچوکی مۆراڤیا، یاخود باشتر بڵێین لەفرلیبۆگ هاتوەتە دنیاوە. ژاکوب فرۆید باوکی بازرگانێکی بێ سەرمایەبوو، دایکیشی (ئەمیلیا)ژنێکی گەنج و قەدوبالآجوان و لەخۆبایی بوو، کە(20)ساڵ لە ژاکوب منداڵتر بوو، ژنی سێیەمی بوو، ژاکوب فرۆید لەیەکەمین هاوسەرگیری خۆیدا، دوو کوری هەبوو کەلە تەمەنی (ئەمیلیا)دا بوون و هەر لای ئەو دەژیان، کوری یەکێ لەم دوو زربرایە ناوی(جان)بوو، ئەو هەرچەندە برازای فرۆید بوو، بەڵام لەو گەورەتربوو، دۆخی خێزانی فرۆید بەئەندازەیەکی پێویست ئاڵۆزو نادیاربوو تا ئەم کورە منداڵ بەهۆش و وردبینەوە سەر لەگۆم و گێژاوە دەربکات، وردبینی ئەم بەخشیشە سروشتییە لەوجودی منداڵاندا، بەجۆرێکی تایبەت لە فرۆیددا بەرچاودەکەوت، بەم شێوازە ژیان دەرفەتی زۆری بۆ فەراهەمدەکرد کە بەدڵی ئەو بوو.

لەساڵی 1860لەوکاتەی کە فرۆید نزیکەی (4)ساڵ بوو، لەگەڵ خێزانەکەیدا کۆچیانکرد بۆ ڤیەننا، کە لەدیدی زۆربەی کۆچبەرانەوە، شارێکی جوان و رۆمانسی بوو.

کۆچکردنی ئەوان هاوکات بوو بەچەرخی ئازادیخوازی لە ئیمپراتۆری هایسبۆرگ، لەم دەورانەدا یەهودییەکان توانیان لەفشاری باجی قورس و سنورداری ئەحمەقانە، سەبارەت بە موڵکایەتی تایبەت و ئیش و کاروباری ئاینی هەیانبوو رزگاریان بێت، لەراستیدا ئەوان بەچاوەڕوانیەکانی خۆیان بەتایبەت پێشکەوتنی ئابوری، ئامادەبوون، لەمەیدانی سیاسیداو قبوڵکردنی مانەوە لە کۆمەڵگەدا پۆشاکی کار بپۆشن و ئاسۆی چاوەڕوانیان زیادبکەن، فرۆید زۆر لەدواتر ئەم دەورانەو قوتابیانەی پرکۆششی یەهودی کەهەرکامیان کتێبی (باسی کارەکانی وەزیرانی کابینە)یان لەجانتای خۆیاندا هەڵدەگرت.

دێنێتەوەیاد، ئەم سەردەمە فرۆیدی لاو ئارەزوی گەورە لەمێشکیدا پەنگی دەخواردەوە، لەبەرئەوەی کە فرۆید کوری لەپێشتری دایکی بوو، جێگەی سەرنجی خێزان بوو، توانی بەتەنیا ژورێك بۆ خۆی تایبەتمەند بکات، هەڵبەتە ئەمەش ئەو کاتە مەیسەربوو کەخێزانەکەی ئیمکانیەتیان بەدەستهێنابوو، سیگمۆند فرۆید لەیەکەمین رۆژانی سەرەتای قوتابخانەدا، تواناو ئامادەگیەکی درەوشاوەی بۆخۆی نیشاندا، لەوانەکانی قوتابخانەی ئامادەیی و ژمینازیوم ساڵ بەساڵ سەرکەوتووتر دەبوو، پلەی یەکەمی بەدەست دەهێنا. لەساڵی 1873داو لەتەمەنی 17ساڵیدا لەزانکۆی ڤیەننا وەرگیرا.

ئەو ئارەزوییەکی زۆری هەبوو بۆ خوێندنی "یاسا"، بەڵام ئارەزوی بەرەو لایەکی تر پەیداکرد، سیگموند ئەو هۆکارەی کەئەوی والیکرد واز لەخوێندنی "زانستی یاسا"بهێنێ بە"تەماع و چنۆکی زانست"ی دەزانی، ئەو مۆڵەتی چوون بۆ کۆلێژی پزیشکی وەرگرت و ئامانجیشی لەهەڵبژاردنی ئەم بەشە، بەدواداچوونی رەوتی ئاسایی بەشی پزیشکی نەبوو، لەراستیدا ئەو مەبەستی بوو بەسودوەرگتن لە لێکۆڵینەوە زانستی و فەلسەفیەکان، دەست بۆ رێگەچارەی هەندێ لە مەسەلە ئاڵۆزو بێوەڵامەکان بەرێ، کەشێتی ئەوانەبوو، کارکردن لەبواری فسیۆلۆژی و دەمارناسیدا بۆ ئەو سەیرو پرسەرنجکێش بوو، تاساڵی 1881 سەرکەوتوو نەبوو، بەوەرگرتنی پلەی دکتۆرا لەو بوارەدا، سیگمۆند لێکۆڵەرەوەیەکی دیارو بەرجەستەبوو، کە بەبرەودان بەشێوەی بینینی وردو رەخساو بەتایبەتمەندییە زانستیەکانەوە خەریك بوو، مۆڵەتیاندا تا لەژێر چاودێری مامۆستایانی زانکۆدا، کە لەجیهاندا بەناوبانگبوون، سەرگەرمی چالاکی و لێکۆڵینەوەبێت، زۆربەی ئەم مامۆستایانەش سەلمێنگەرایانی باوەردارو کارتێکەربوون، کەخەیاڵپەردازییەکانی میتافیزیکیان بەخراپ دادەنا، لەدیدی ئاینی باوەوە کە لەدەوری دیاردە سروشتیەکاندا بەرجەستەبوو، بەچاوی سوك سەیریان دەکرد، فرۆید لەدوای نوێکردنەوەی چاکسازی تیۆرەکانی، بەتایبەتی زهن کەلەئەسڵدا شێوەی گۆراوی تیۆرە فسیۆلۆژیکیەکان بوون، بەهەق ناسییەوە، یادی مامۆستاکانی خۆی دەکردەوە، ئەرنست بروك لەهەمووان لەبیرنەکردوتر بوو، فسیۆلۆژیستێکی دیارو ژیار، بەڵام حەسود بوو، تیۆرەکانی فرۆیدی وەکو زەندیقێك جێی رەزامەندی بوو، فرۆید لەژینگەی خێزاندا بێئەوەی پەروەردەی ئاینی ببینێ گەورەبوو، کاتێ کەلەزانکۆ وەرگیرا، کەسێکی لائیك زیاتر نەبوو، لەکاتی تەواوکردنی خوێندن لەوێ بەخستنە رووی هۆکارە مەنتیقی و زانستیەکان، هەروەکو زەندیقێك (مولحید)مایەوە.

لەساڵی 1882دا ئەو بەپێچەوانەی ئارەزوی خۆی و لەسەر پێشنیاری بروك، وازی لەکارکردن لەتاقیگەهێناو لەنەخۆشخانەی گشتی ڤیەننا بەکاری لەبەرپێداکەوتنەوە خەریکبوو، هۆکاری ئەم ئیش گۆرینەی جگە لەعەشق و ئیحاس، هیچ شتێکی دیکەنەبوو، لەمانگی ئابدا پەیوەندی لەگەڵ خاتونێکی لاودا دروستکرد، بەناوی مارتا برنایز کەخەڵکی باکوری ئەڵمانیابوو، مارتا هاتبوو بۆ دیدەنی یەکێ لە خوشکەکانی فرۆید ئەو بەبینینی ئەم ئافرەتە سەرنجکێش و وردیلەیە، بەتوندی کەوتە داوی خۆشەویستیەوەو ماوەیەکی کورت لەدوای ئەم ئاشنابوونە بەشێوەیەکی شاراوە، بوونە دەزگیرانی یەکتری، بەڵام فرۆیدی لاو توانای مادی هێندە باش نەبوو، تا ژیانێکی ئابرومەندانەو ئاسودە کە دەزگیرانەکەی لێی دەخواست و بۆ سەرەتای ژیانی پێویست بوو بۆ ئەو فەراهەمبکات، تاوەکو لەسێبتەمبەر 1886دا بەیارمەتی چەند هاورێیەکی دەوڵەمەندی، کە پێشینەی هاوسەرێتی(سلفە زواج) و دیاری هاوسەرێتییان پێشکەشکرد، پاش پێنج مانگ لەشاری ڤیەننا زەواجیانکرد، ئـەوان لەماوەی (9)سـاڵی ژن و مێردایەتیاندا بوونە خاوەنی (6)منداڵ، کەدواهەمینیان ناوی (ئانا)بوو کە لەدواییدا بووە نهێنیێ پارێز، سکرتێر، پەرستیارو قوتابی و نوێنەری باوکی، ئەو بەهۆی توانای شەخسی خۆیەوە نەك فرۆیدی باوکی، بوو بەئەندامی دەستەی دەرونشیکارانی بەرجەستە، فرۆید بەر لەزەواجکردی لەئۆکتۆبەری 1885دا 1886هاوکات لەگەڵ دەمارناسی بەناوبانگی فەرەنسی جین مارتین چارکوت لەپاریس سەرگەرمی لێکۆڵینەوەو توێژینەوە بوو، بەرگری جەسورانەی چارکوت لەهیپتۆتیزم وەکو کەرەستەیەك بۆ دەرمانی نەخۆشییە جەستەییەکان، کاریگەری لەسەر فرۆید هەبوو، هەروەها بەرگری بێ باکانەی دوایی ئەو لەم تێورە (لەو قۆناغەدا تەواو سونەت شکێن لەقەڵەمدەدرا) کەنەخۆشی هیستریایە، کەپیاوانیش وەکو ژنان ئامادەن بۆ توشبوون، سەبارەت بەبەرگری سەرەتا کاریگەری کەمتری لەفرۆید نەبوو، چارکوت لێکۆڵەری بێوێنەو شارەزا بوو، کە فرۆیدی بەلایەنەکانی دەرمانی و تێوری مێشك پەیوەستدارکرد، لەراستیدا نەخۆشیە دەمارییەکان گۆرابوو بۆ بەشی تایبەتمەندێتی فرۆید، ئەو لەیەکێ لەساڵەکانی دەیەی 1890لای یەکێ لەهاورێیانی، دەرونشیکاری بەحاکمێکی ستمکار لەقەڵمدابوو، لەم دەیەیەدا بوو کەتوانی تێوری دەرونشیکاری مێشك ئاراستەبکات، فرۆید لەهەمانکاتدابەسودوەرگرتن لەیارمەتیە تایبەتیەکان، کەسێکی فەوق لعادە دێتە بەرچاو، لەساڵی 1887لەگەڵ ویلهام فلیسی پسپۆری گوێ و لوتدا ئاشنایەتی پەیداکرد، ئەم ئاشنابوونە، زۆرخێرا گۆرا بۆ پەیوەندی دڵسۆزانەی

نێوان ئەوان.

فلیس هاوڕێیەکی دڵسوز بوو، کە فرۆیدی غەریب و تەنیا حەزی دەکرد دەردەدڵی خۆی لابکات،

ئەو پیاوێکی بیرمەندو روناکبیربوو، لەبەرامبەر بیروباوەڕەکانی تردا لاوازخۆی دەرنەدەخست و بەئازایەتیەوە خەریکی بڵاوکردنەوەو برەودان بەتیۆرە جەنجاڵەکانی بوو(کەهەندێ کات سودبەخش بوون)ئەو دەمارگیرێکی پڕ شەوق بوو، ئەو تیۆرانەی کەفرۆید دەیخستەروو، پشتیوانی لێدەکردو بەهێزی دەکردن، فرۆید فلیس زیاتر لە(10)ساڵ بەئاڵوگۆڕی نامەی نهێنیانەو وتاری زانستیانەوە خەریکبوون و هەندێك جاریش یەکتریبیان دەبینی، تا ئەندێشە شۆڕشگێڕییەکانی خۆیان بخەنەبەر توێژینەوەو وردبوونەوە چالاکی و پیشەیی فرۆید بەرەو لایەك دەچوو، کەدەرکەوتنی دەرونشیکاری بەدواوەبوو، نەخۆشەکان هەروەکو مامۆستا کارامەکان کۆمەڵێ خاڵی زۆریـان فێرکرد، فرۆید بەبینینی نیشانەکانی هیستریا لەژناندا و بەگوێگرتن لەگرفت و دەردو ئازارەکانیان وردەوردە پەرەی دەدا بەزانست و تایبەتمەندێتی خۆی لەم بوارەدا، ئەوخۆی دەناسی و دەیزانی کە گوێگرتن و بیستن توانابییە، بەڵام ئەم نەخۆشانە قسەی زۆریان بۆ وتن پێبوو، کەئەو لەمبارەیەوە کورتی کردبوەوەو دیقەتی پێویستی ئەنجام نەدابوو، لەساڵی 1895دا فرۆیدو جۆزیف برۆیەری هاوڕێی کتێبێکیان بەناونیشانی "چەند توێژینەوەیەك دەربارەی هیستریا" بەچاپگەیاند؛ برۆیەر پسپۆڕی نەخۆشیە هەناوییەکان و پیاوێکی بیربەرز، بەنرخ و سەرکەوتوو بوو، کەفرۆید ئەوەی وەکو باوکی خۆی خۆشدەویست، لەم کتێبەدا نەخۆشەکەی پێشووی برۆیەر"ئانائۆ" هەڵبژێردراو دیاریکرابوو، ئانا بابەتێکی سەیری جێگە سەرنج بوو فرۆیدو برۆیەر چەندین سەعات دادەنیشتن و بەشێوەیەکی سەمیمانەو جدی دەربـارەی ئەو توێژینەوەو گفتوگۆیان دەکرد، ئەوان لەوانەیە نەخوازراو (ئانائۆ)یان وەکو یەکەمین نەخۆش لەزانستی دەرونشیکاریدا بەرجەستەکردبێ، فرۆید بەخوێندنەوەو توێژینەوە دەربارەی (ئانائۆ)بەتەواوی قەناعەتەوە بۆی دەرکەوت، کەهیستریا بەهۆی رادەی کارکردنی نـەخـوازراوی ئـارەزوی سێکسیە لەتاکەکانداو نیشانەکانی پەیوەست بەوە جێگەی توێژینەوەو گفتوگۆیە.

ساڵی 1895دەتوانین بڵێین قۆناغی جێگیربوون(دامەزراندن)بوو بۆ فرۆید، بەجۆری کەلەمایسی هەمان ساڵدا بەتەنیا خەریکی توێژینەوەو لێکدانەوەی دەرونشیکاریانەی خەوندا سودی لێوەرگت و پاش چوارساڵ لەکتێبی (لێکدانەوەی خەونەکان)دا بڵاویکردەوە، فرۆید لەپایزی هەمانساڵدا رەشنوسی

باسێکی نوسی و ئاراستەکرد، کە نەیتوانی تەواوی بکات و بەچاپی بگەیەنێ.

فرۆید دواتر ئەم باسەی ناونا دەروونناسی زانستی، دەبوایە زیاتر گومان بەرین کەفرۆید لەدەرخستنی هەندێ لەتێوەرە بونیادییەکانی بەتوندی چوەتە ژێرکاریگەری لێکدانەوە دەرونشیکارییە سونەتی و پێشهاتە زهنیەکان، فرۆید دەربارەی دەروونناسی بەردەوام، زانیاری زیاتر لەسەر دەروونناسی دەخستەروو لەبەهاری (1896)دا بۆیەکەمین جار زاراوەی چارەنوسساز (psychoanalysi)ی خستەروو لەئۆکتۆبەری مەرگی باوکی بەگرنگترین رووداو ناخۆشترین ونکردن لەژیانی مرۆڤ لەقەڵەمدا، ئەم رووداوە ئەنگێزەیەکی بەهێزی لای فرۆید دروستکرد، تاوەکو بکەوێتە خۆی و بەقوڵی بەخودشیکارییەوە خەریك بێت و درێژە بەتیۆرسازی دەرونشیکاری بدات، ئەمە بۆ خۆی شیکردنەوەیەکی سیستماتیکترو وردتر لەخودشیکاری بوو، کە ئۆتۆبیوگراف نوسی بۆ ئەوەی بەراشکاوی ئەنجام ئەدات 3 یا 4 ساڵ دواتر، لەکاتێکدا کەبەسەختی سەرگەرمی نوسینی (کتێبی خەو)بوو هەموو رۆژێ رووبەرووی لێشاوێ لەدۆزینەوە نوێیەکانی دەبووە بەڵام سەرەتا دەبوایە لەشەرِی"تێوری فێڵ" کەماوەیەك بۆ سەلماندنی خەبات و پێداگری کردبوو، ئازادبوایە لەبەرامبەر ئەم تێوەرەدا هۆکاری دەرون رەنجاندن، سەرەتای چالاکی سێکسی کتوپڕ لەتاکەکانداو بەشێوەیەکی دیاریکراو، بووە مایەی ئازارو ماندووبون لەسەردەمی منداڵیدایە، هەروەها فرۆید لەم تێورە دور لە دەست گەیشتن و زیاتر ئەگەری ئازادی دەدۆزییەوە، دەیتوانی بەناسین و دەرککردن بە رۆڵی ئاڵۆزی لەژیانی زهنی خەریك بێ و سەرکەوتوو بێ بە دۆزینەوەی گرێی ئۆدیب، ئەو گرێیەی کەرەهەندی سێ رویی خێزان پەیوەندی دروستدەکات، فرۆید کتێبی "لێکدانەوەی خەونەکان"ی لەنۆڤەمبەری 1899دا بڵاوکردەوە، ئەو لەم کتێبەدا خەونەکان وەکو ئەنجامی ئارەزوەکان و بەدیهاتنیان دەنوسێ و دەربارەی چارەسەری زهنی باسێکی چڕۆ پڕ دەخاتەروو، ئەو باوەڕیوایە کەئەم چارەسەرە زهنییە هۆکارو ئەنگێزەی خۆی بەنمایشێکی سەیر دەگۆڕێ، کە کەسی خەو بین کاتی بێداربوونەوە ئەوانە دێتەوە بیر.

لەبەشێکی دژوارو ئاڵۆزی ئەم کتێبەدا فرۆید پێشنیازێك دەربارەی تیۆری هەست و نەست دەخاتە بەرچاوی خوێنەران لەسەرەتادا پێشوازی زۆر زیاد لەم کتێبە نەکرا لەماوەی (6)ساڵ لەبڵاوکردنەوەی ئەم کتێبەدا تەنیا (351)بەرگی لێفرۆشرا، پاشان لەساڵی 1909دابوو کەچاپی دووەمی بڵاوکرایەوە، بەڵام ئەو کتێبەی کەجێگە پەسەندی گشتی بوو "سایکۆ

پاتۆلۆژیای ژیانی رۆژانه"بوو کەفرۆید لەساڵی 1901دا نوسی بووی، ئەم کتێبە خوێنەری زۆری هەبوو، ئەو بەنوسینە جێگەی سەرنج و کامڵەکانی کەلەم کتێبەدا کۆیکردبوەوە، هەرچەندە لەوانە شێواو و نارێك بووین، خەریکی ناساندنی خاڵی تێوەرە بونیارییەکانی خۆی تەتایبەتمەندی زهن بوو باوەری وابوو، کەکارکردی زهن گوێرایەڵی یاسا جێگیرەکانە،لەم بارەیەوە سەرنجتان بۆ نمونەیەکی واقیعی رادەکێشین ،بەم شێوازە کە پلەی باڵای دەستەی سەرۆکایەتی ئەنجومەنی (ڤیەننا)رووبەرووی کۆمەڵی قەیران دەبێتەوە.ئەو بەخوێندنەوەی بەیانی رەسمی، ئەنجومەنەکە دەکاتەوە. بەهۆی هەمان بەیاننامەوە ئەنجومەن پشوودەدات .هەستی بەنەفرەتکردنی نوێ لە دانیشتنەکانی دواتری ئەنجومەن لەم کەسەدا دێتە بوون .لێرەدا بەپشووکردنی ئەنجومەن، بەهۆکارێکی خێرا دەژمێردرێ لەدروستبوونی ئەم هەستەدا ،فرۆید گەرچی هێشتا چاکسازخوازێکی سەرچڵ بوو، بەڵام وردە وردە ناوبانگی دەرکردو هەواداری زۆر دەبوو. ساڵی 1900 شەرێکی توند لەنێوان ئەو فلیس دا روویداو پاش ئەو ماوەیەك لەگەڵ یەکتریدا نامەیان ئاڵوگۆر دەکرد، بەڵام هەرگیز یەکترییان نەبینی. لەماوەی ئەم ساڵانەدا کەتەوژمی یەهود گەرایی فەرمانرەوا بوو،فرۆید لەو تەوژمەدا شانسی هەبوو، بەڵام سەرەنجام لەساڵی 1902 وەکو مامۆستای زانکۆی ڤیەننا دامەزرا. لەکۆتایی هەمان ساڵدا فرۆیدو چوارکەسی تر لەپزیشکانی ڤیەننا، شەوانی چوارشەممە لەئاپارتمانەکەی ئەو لە ((بیرگایس))ژمارە19 دادەنیشتن.

لەم کۆبوونەوانەدا بابەتی دەرونشیکاری دەبووە جێگەی توێژینەوەو بیروراگۆرینەوە بەتێپەرینی (4)ساڵ ژمارەی ئەندامانی هەمیشەیی لە(12)کەس زیاتربوو، بەجۆرێك کەکەسێکیان بەناوی "ئوتۆرانك"وەکو سکرتێری کۆبوونەوەکان هەڵبژارد، تا بەتوێژینەوەو گفتوگۆی زیندو شێوەی دانشتنێك وەربگرێ، سەرەنجام لەساڵی 1908دا شێوازی ئەم دانیشتانە گۆراو بوو بە ئەنجومەنی دەرونشیکاری ڤیەننا، هەندێ لەئەندامانی پیاو و (ژمارەیەکی کەم لەئافرەتانی ئەندامی ئەنجومەنەکە) بەتوندی لەژێرکاریگەری تێورەکانی"فرۆید"دابوون.

لەساڵی 1905دا فرۆید بەنیشاندانی دووەمین کاری گەورەی تێوری خۆی "سێ وتار دەربارەی تێوری سێکسی" پایەکانی ئەندێشەی دەرون شیکارانەی خۆی پتەوکرد، فرۆید لەم کتێبەدا باسێکی گشتی دەربارەی خۆی ناشرین و گەشەی سروشتی و ئاسای تاکەکان لەسەردەمانی مناڵ تا هەرزەکاری خستوەتەروو، خاڵی لەهەر جۆرە خەوش و رەخنەیەك کەلەراستیدا تا ئەو

ڕۆژە لەناوەندی پزیشکیدا بێ وێنەو نەناسراوبوو خستەبەرچاوی خوێنەران، جارێکی تر لە 1905دا کتێبی سەرگەرمکەری خۆی" بەشێك لە لێکۆڵینەوەی کەسێکی هستریایی"نوسی کەناوی لێنرا بەسەرهاتی"دۆرا" "Dora case"ئـەم کتێبە پڕە لەباسی بەناوبانگە، کە فرۆید دەربـارەی یەکەمین نەخۆشەکانی خۆی نوسیویەتی و لەقاڵبی گاڵتەو پێکەنیندا باسیکردوە، ئەو لەهەمانکاتدا دانی پێدادەنێ کە توانای دیاریکردنی توانای گواستنەوەی نەبووە لەشوێنی شیکردنەوەدا، بەڵام نەبوونی هاودڵی بەو نەخۆشە لاوانەی کەدەبوونە دەرونشیکار، ئەم شێوەیەی بەبابەتێکی جەنجاڵ ئامێز گۆڕیبوو، فرۆید لەدەیەی نوسیندا بەخستنەڕووی باسەکانی دەربارەی"3"نەخۆشی ئاڵۆزی تر، هونەری دەرونشیکاری پەرەپێدا، لێکۆڵینەوەیەك دەربارەی نەخۆشی ترس"فۆبیا"ی کـورە منداڵێکی پێنج ساڵە (هانسی بچوك) لەساڵی 1909دا کۆمەڵە یاداشتێك دەربارەی دەرونی نەخۆش و وەسواسی "موشمرد" و کۆمەڵە لەیاداشتێکی دەرونشیکارانە دەربارەی بەسەرهاتی و ژیاننامەی نەخۆشێکی پارانوئیدی بەسەرهاتی شربەر (schreber)لەو ساڵانەدا لەگەڵ ئەوەی کەشیکردنەوەی نوێ دەخرایەڕوو، بەڵام توێژینەوە دەرونشیکارییەکانی فرۆید نمونەی ئەو شرۆڤەکارییانە نەبوون بەمانایەکی ڕوون ئاوێزەیەکی بەرفراوان لەنەخۆشیە دەرونیەکان پردەکرد ئەو لەساڵی 1910 بەدواوە بۆ جێگربوونی شێوە دەرون شیکارییەکانی خۆی لەسەر پایەجێگیرو پتەوەکان، وتارە کاریگەرو بێ وێنەکان بڵاودەکردەوە، لەڕاستیدا ئەو هەرگیز لەتیۆرەکەی غافڵ نەبوو وتارە بەنرخەکەی "بنەماکانی پەیوەست بە دووئەسڵی کارکردنی زهن" نمونەیە بۆ ئەمە فرۆید لەم وتارەدا جیاوازی نێوان "پاشهاتی یەکەمین"واتە پاشهاتی سەرەتایی و توخمی ناخود ئاگا لەزهن و "پاشهاتی دووەمـین" کەکارکردی لۆژیکی و هۆشیارانەی زهنە، ئاشکرا دەکـات، لەدرێژەی ئەم ساڵانەدا بەبڵاوکردنەوەی ئەو وتارانەی سەبارەت بە ئاین، ئەدەبیات، ڕەفتارە سێکسیەکان، بەسەرهات نوسی، پەیکەرسازی خوێندنەوەی مرۆڤی بەر لەمێژوو زۆربابەتی تر، خۆی لە کۆتی یاسایی بووی پزیشکی و زانستی تایبەتی تیۆری، ئازاد دەکات" ورێنەکان و خەونەکان–1907)، نوسەرانی داهێنەرو فەنتارزی1908)، مۆراڵی سێکسی لەدنیای ژیارو نەخۆشی مۆدێرنی دەماری 1908)، هەروەها لێکۆڵینەوەی لەبارەی تیۆری سێکسی کەبەشێوەی هەمەلایەنە توێژینەوەی لەسەرکردبوو، (یادەوەری منداڵی لای داڤنشی 1910) لەنمونەی بەرهەمە بێ شومارەکانی فرۆیدن، فرۆید باوەڕیوابوو کەوتارە ڕۆشنبیریەکانی بەم شێوازە بوو، کەئەو

بەئارەزوو خواستەکانی سەردەمانی لاوییەتی خۆییەوە ئیشی دەکردو هەندێ لەنهێنیە گرنگەکانی ژیانی مرۆڤی دەخستەڕوو.

فرۆید لەسالآنی دەیەی 1905–1914دا بەهۆی بوونی جیاوازی و ناکۆکی ناخۆش و قەیرانەوە لەجیهاندا، بینەری دەرکەوتنی بروسکە ئاسای بزوتنەوەی جیهانی–بزوتنەوەی خۆی بوو، بەپێی ئەو مەرجانەی کە لەوێ ڕێوشوێن هەڵگرتنی دەرونشیکاری ڕۆڵی ناوەندی و دیاریکراوی دەنواند، دوو ئومێدی سەرەکی فرۆید بۆ بەردەوامی، دان بە ئەندێشەکانی لەئایندەو دروستکردنی توێژینەوەو گفتوگۆی دەوروبـەریـان، پزیشکی بەهۆش و سۆسیالیستی خەڵکی ڤیەننا ئەلفرێد ئەدلەر (1870–1937) و ئەوەی تر دەرونشیکاری داهێنەرو کەللەشەقی سویسری کارل جی یونگ (1875–1961)بـوون، ئەدلەر بەیەکەمین هەوادارانی فرۆید دەژمێردرێ لەڤیەنناو چەندین ساڵ بەو فەلسەفەکانی وەفادار مایەوە، بەبوونی زۆربوونی هەرچی خێراتر ئارەزوە پیشەییەکانی تاك(بەشێوەیەکی گشتی نەك لەلایەنی خێرخوازییەوە) لەکۆمەڵەی دەرونشیکاری و لێکۆڵینەوەو توێژینەوەی هەرچی زیاتری ئەندێشەکانی فرۆید لەکۆمەڵەی دەرونشیکاری سیگمۆند موشتاقانە لەزێدی خۆیدا لەهەوڵی فراوانکردنی زیاتری ئەم زانستەدا بوو ، فرۆید لەگەڵ ئەوەی کەهەوادارێکی بێ شوماری لەڤیەننا هەبوو، کەچی شوێنەکەی بەسنوردار دەزانی کە خودی خانەقاکانیش لەگەڵیدا نەدەگونجان.

فرۆید لەساڵی 1906دا کاتێ کەبەخێرایی وەڵامی وتارێکی چاپکراوی لەرۆژنامەدا دایـەوە لەلایەن یونگ، پاشان لەلایەن دەرونشیکاری دیارو بەرجەستە لەکلینکی بەناوبانگ (burgholzli)زیـۆرخ بۆ ئەو نێردرابوو بەمشێوازە بوو، کەنوسین و پەیوەندی دۆستانەی نێوانیان دەستپێکرد لەسەرەتای ساڵی 1907دا کاتێ کە چاوی کەوت بەفرۆید هاوڕێیەتی ئەم دوانە زیاتر پتەوبوو، فرۆید، لەم قۆناغەدا تەنیا (50)ساڵبوو، بەهێزو پڕکار دەهاتە بەرچاو، بەڵام بەتێپەڕاندنی ئەم دەیەیەو هەنگاونان بۆ قۆناغی بەساڵاچوان و پیرتربوون، زیاتر دەیڕوانییە قوڵایی ئەندێشەکانی، ئەو لەهەوڵی ئەوەدا بوو جێنیشنێك بۆ خۆی پەیدابکات، تاشێوازی دەرونشیکاری کەلەخاکی ڤیەنناو قەڵەمرەوی جولەکەکان سنوردارکرا بوو، بۆ نەوەکانی ئایندەو دنیایەکی فراوانتر لەوێ بگوازێتەوە، ئاشنابوون بەیونگ ڕووداوێکی گرنگ بوو، یونگ هاودەمێکی بەرجەستەو سەرکێشێکی لاو، چالاك و پڕ وزەبوو، یونگ پەیوەندی بە شاری ڤیەنناو نەتەوەی جولەکەوە نەبوو، لەیەکەمین کۆبوونەوەی نێودەوڵەتی دەرونشیکاری کەلەبەهاری 1908دا لەسالیزبۆرگ بەڕێوەچوو، ناوی ئەو

لەریزی کەسە دیارو بەناوبانگەکان بوو، ئەو لەدوای ئەم کۆبوونەوانە بووە سەرنوسەری کتێبی ساڵ، فرۆید کەلەگەڵ یونگدا دەبوو شادمان و دڵخۆشبوو ئەوی بەمناڵی خۆی دەزانی و لەکاتی بەخێرهاتندا ئەوەی بەجێنشینی خۆی بانگدەکرد، لەراستیدا ببووە مایەی دڵگەرمی ئەو لەم رووەوە کاتێ کە ئەنجومەنی نێودەوڵەتی دەرونشیکاری لەمانگی مایسی 1910دا دامەزرا، هەڵبژاردنی یونگ، وەکو سەرۆکی ئەنجومەن شتێکی لۆژیکی و بەڵگەنەویست بوو لایەنگرانی فرۆید لەڤیەننا کاتێ کەزانیاری لەبری شارەکەی خۆیان، شاری زیۆرخ بوەتە شوێنی کۆبوونەوەی دەرونشیکاران، پەشۆکان و ئەم رووداوە بەلای ئەوانەوە رووداوێکی ناخۆشبوو، بەڵام پاشان بەو سازش و رێکەوتنەی لەنێوانیاندا بوو ئاشتی و ئارامی روویکردەوە کۆمەڵەی دەرونشیکاری، بەڵام ئەدلەر پەرەی بەئەندێشەیەکی جیاواز دەدا.

بەم شێوازە بوو ناکۆکی و جیابوونەوە کەوتە نێوان دەرونشیکارانەوە، لە هاوینی 1911دا ئەدلەر و چەند کەس لەهاوبیرانی لەفرۆیدو هەوادارانی ئەو جیابوونەوەیە توانیان لەسەرپەرشتی و چادێری بەسەر ئەنجومەندا بەتەنیا جێبهێڵن.

فرۆید لەوەرگرتنی خەڵات و گەیشتن بەپلەی زانستی بێ نسیب نەمایەوە.

لەئەیلولی 1909دا لەزانکۆی کلارك لەورستری ماساچوست بەهاوکاری یۆنگ پلەی دکتۆرای فەخری وەرگرت، بەڵام یۆنگ هەروەکو ئەدلەر وردە وردە لەئەندێشەوە ئەفکاری فرۆید دووردەکەوتەوە، چونکە جەختکردنەوەی فرۆید لەسەر وەزی تێوری سێکسی لیبدۆ هەرگیز لەلایەن ئەوەوە قبوڵ نەکرا، تاسەرەتای 1912 کەسانی تریش یەك لـەدوای ئەوی تر راکێشەری ئەم ئەندێشە موحافیزکارانە بوون، بەمەبەستی رێگری لەپێشکەوتنی ئەم تەوژمە ئەرنست جۆنزی ئینگلیزی، پارێزەری بنەرەتی فرۆید، کۆمیتەی بەرگری پێکهاتو لەگروپێکی نهێنی لەدەرونشیکاران دامەزراند، لەم کۆمیتەیەدا خودی ئەرنست جۆنز، فرۆید، ساندور فرنکزی(هەواداری سەرسەخت لەبوداپێست) هانس ساکس پارێزەری گاڵتەچی و بەهۆش لەخەڵکی ڤیەننا، کارل ئەبراهام پزیشکی گشتی و تیۆرسازو ئاتورانك نەخشەسازی بەرهەمەکانی فرۆید، کە کەسێکی زیرەك بوو بەشدارییانکرد، لەکۆتایی 1912 بوو پەیوەندی فرۆیدو یۆنگ کشایە دواوە.

فرۆید لەگەڵ ئەو هەموو هیلاکی و فشارەی کە بەهۆی کاروباری پەیوەست بە دەرونشیکارییەوە تووشی هاتبوو، درێژە دەدات بە لێکۆڵینەوەکانی خۆی دەربارەی مەسەلە کلینیکە جۆراو جۆرەکان، ئەو لەساڵی 1913دا بەرهەمی

لێکۆڵینەوەی بەرجەستەو بێ باکی خۆی، واتە کتێبی "تەوتەم وتابۆ"ی بڵاوکردەوە، ئەو لەم کتێبەدا قۆناغی پێش مێژوو لەدیدگای دەرونشیکارانەوە دەخاتە بەر توێژینەوەو لێکۆڵینەوەو رابردویەکی زۆر دورو نادیار وێنا دەکێشێ، کەتیایدا مرۆڤی ناشارستانی بە باوك کوژی و هەستکردن بە گوناهێکی زۆر دەچێتە ناو بواری رۆشنبیرییەوە.

فرۆید لەساڵی 1914 و لـەدوای بڵاوبوونەوەی ئەم کتێبە، وتارێکی بەناونیشانی "موسای مایکل ئەنجیلۆ" بەنازناوی ترەوە بڵاوکردەوە، فرۆید لەم وتارە باش و سەرسورهێنەرەی خۆیدا باسی لەپەیکەرتاشی پڕ هەیبەتی مایکل ئەنجیلۆ دەکات و پەیوەستی دەکات بە تواناو بلیمەتی ئەو لەتێرامان بە کەرەستەوە، فرۆید لەهەمان ساڵدا دەستی بە نوسینی وتارێکی جەنجاڵ دەربـارەی خودشیکاری کرد، کەلەسەر تێوەرەکەی خۆی، واتە تێوری هێدوە"نیرۆتیك" بوو کەناوەرۆکەکەی لەسەر دووبەشی عاشقانەو خۆپەرستی بوو بەدیدی شك و گومانەوە دەیروانی و بەم شێوازە لایەنە بونیادییەکانی فەلسەفی دەرونشیکاری لەبناغەوە شیکردەوە.

بـەڵام سەرهەڵدانی رووداوو بوونی قەیران لەمەیدانی نێودەوڵەتیدا بەرپرسیارییەتی جیاوازی دەخستە سەرشانی فرۆیدو ئەویش توێژینەوەی سەر لەنوێی تێوری دەرونشیکاری بوو لە 28 ژەنیوەری 1914دا فرانسیس فردیناند دۆکی گەورەی ئوتریش و هاوسەرەکەی کوژران و "6"هەفتە پاش ئەم رووداوە لە (8/4)دا جەنگ لەئەوروپا دەستپێکرد، یەکەمین رووداوی ناخۆش لەزانستی دەرونشیکاریدا راپۆرتێ بوو بەناونیشانی" بەسەرهاتی ئازاری دەرونی سەردەمانی مناڵی" کەفرۆید لەپایزی 1914دا دەربارەی کەسایەتی زۆر بەناوبانگ و رووداوی، واتە گورگەپیاو نوسی، بەڵام ئەم وتارە تاساڵی 1918 بڵاونەکرایەوە.

دەرونشیکاری دەچێتە قۆناغی وەستان و لـەم بارەیەشەوە کارو لێکۆڵینەوەی شایستە ئەنجامنادرێ، ئەو نەخۆشانەی کەبەهێزی شیاوی دەرونشیکاری دەژمـێردران، لەبەرەکانی جەنگدا سەرگەرمی خزمەت بوون و زۆرێك لە دەرونشیکاران وەکو تیمی پزیشکی بانگهێشت دەکران، نامە نوسینی دوو رکابەر واتە جۆنزو فرۆید زۆر لەبەرچاو نەبوو، بڵاوکردنەوەی بەشەکانی دەرونشیکاری گەیشتبووە ئاشتێکی زۆرنزم و ئەنجومەن کە بەپردی پەیوەندی گرنگی نێوان دەرونشیکاران دەژمێردرا لەم قاعیدەیە نەبواردرابوو، قەیران و جەنگەکان لەو قۆناغەدا هەردەم نیگەرانیەکانی فرۆیدی زیاددەکرد (3)کـوڕی بەشدارییان لەجەنگدا کردبوو، دووانیان رووبەڕووبوونەوەیان

بەمەترسی مەرگ لەئان و ساتدا بووە هۆی ئەم قەیرانە، هەرگیز فرۆیدی نائومێد نەکرد، ئەو درێژەیدا بە چالاکیەکانی خۆی و هەرگیز سستی و تەمبەڵی نەنواندو زۆر سودی لەدەرفەت و کاتەکان وەردەگرت بۆ پێشخستنی مەبەستە بەنرخەکانی خۆی، فرۆید بە پەیوەستبوون بە لێکۆڵینەوەو کاروچالاکی، دڵتەنگی و نیگەرانی فەرامۆشکرد، ناوەڕاستی مانگی مارس و جولای 1915دا ئەو دوانزە وتاری گرنگ و بونیادی دەربارەی "میتاپسیکۆلۆژیا لەزەمینەی پرسیار گەلی تیۆریدا" نوسی فرۆید سەرەتا ویستی ئەم دوانزە وتارە وەکو ناوەرۆکێکی پتەو لەکتێبێکدا کۆبکاتەوە، بەڵام لەئەنجامی ئەم کارە وازیهێنا، پاش ئەوەی لەماوەی ساڵانی 1915–1917دا پێنج وتار لەو وتارە نوسراوەکانی بەچاپگەیاندو باقیەکەی لەناوبرد، نارەزایەتی پڕ نادیاری فرۆید لەم وتارانەدا، ئاماژەیە لەسەر ئەم بابەتە کەفرۆید تەسەوری دەکرد کە وتارەکانی لەم بوارەدا بەرگریکردنە لە گوتاری دینامیکی ئەو پێشنیارەی کە فرۆید گرنگیپێدەدا بەو بینینانەی کە لە ئەنجامی شیکارییە پزیشکیەکانی بەدەستیهێنابوو بەراورد نەدەکردو ئەو لەم بابەتە زۆر نیگەران بوو، بەڵام هێشتا جێگەی خاڵی ڕێکاری دڵنیاو رەزامەند بەخش هەستپێدەکرد وێڕای ئەوە دەبوایە تا کۆتایی جەنگ بە چاوەڕوانیەوە دابنیشێ.

چالاکیەکی تری هەرچەندە فرۆید لە ساڵی 1915دا واتە لەسەردەمی جەنگدا بۆ بە ئەنجامگەیاندنی دەستپێشکەری کرد رەزامەندی زۆر نەبوو لەسەر ئەنجامدانی، پێشکەشکردنی کۆڕو وتاربوو لە زانکۆ، ئەو ئەم وتارەی لەساڵی 1917دا لەکتێبێکی یەك بەرگیدا بەناونیشانی"چەند وتارێکی بەرایی دەربارەی دەرونشیکاری"دا بڵاوکردەوە، فرۆید بەو زیرەکی و ئامادەگیە ناسراوەی کەهەیبوو لێکۆڵینەوەکانی خۆی بە کۆمەڵێك لەشیکارییە ئاسایی و باوەکان هەروەکو هەڵەی زمان، "فەرامۆشی نائەنگێزی" دەستپێکرد، پاشان بە لێکۆڵینەوە دەربارەی خەون خەریك بوو، بیروبۆچونەکانی دەخستەڕوو.

فرۆید و بیری مرۆڤ

لە ئینگلیزییەوە: شاسوار کەمال

ئاگایی و نائاگایی:

فرۆید چەمکی "ئاگایی و نائاگایی" دانەهێنا ، بەڵام بەدڵنیاییەوە ئەو بەرپرسە لە زیاتر ئاشکراکردنی ئەو چەمکە و کردنی بەباو. "ئاگایی بیر" بریتییە لە هۆشداری بەرامبەر ساتێکی دیاریکراو, گوزەرانی ئێستات، یادەوەریەکان، بیرکردنەوەکان، خەیاڵ کردنەوەکان، هەستەکان، ئەوەی کە هەتە کارکردنی نزیك لە "ئاگایی بیر" ئەوەیە کە فرۆید پێیدەڵێت "پێش هۆشیاری" ، ئەوەی کە ئێمە ئەمرۆ دەتوانین پێیبڵێن "میمۆری بەردەست" : هەرشتێك کە بەئاسانی بتوانرێت بهێنرێتەوە هۆش. ئەو یادەوەریانەی کە لەساتی ئێستادا بیریان لێ ناکەیتەوە، بەڵام بەئاسانی دەتوانیت بیانهێنیتەوە ناو بیرو هۆشی خۆت. هیچ کەسێك گرفتی لەگەڵ ئەم دوو چینەی بیردا نییە، هاوکات فرۆید پێیوایە ئەو دوو بەشە بچوکترین بەشی بیری مرۆڤن.

گەورەترین بەشی بیری مرۆڤ "نائاگایی" یە، کە پێکدێت لە هەموو ئەو شتانەی ئاسان نییە بیانهێنینەوە ئاگایی خۆمان، پێکدێت لە زۆرشت کە رەگ و ریشەیان لەوێدایە، وەکو: پاڵنەر و غەریزەکان، یان ئەو شتانەی ناتوانین سەیریان بکەین، وەکو ئەو سۆز و یادەوریانەی توشی شۆکمان دەکەن. بە بۆچوونی فرید "نائاگایی" مرۆڤ سەرچاوەی هاندەرو پاڵنەرەکانیەتی، جا ئەو پاڵنەرانە سادە بن، وەك حەزی خواردن و سێکس، یان پاڵنەری هونەرمەندان و زانایان، بەڵام ئێمە هەمیشە رێگرین لەوەی ئاگاداربین لەو هاندەرانە و هەمیشەش لەژیانماندا لە روخسارێکی درۆدا دەردەکەوین.

واقیعەتی سایکۆژیای فرۆیدی لەگەڵ جیهانێکی پڕ لەشت دەستپێدەکات لەنێوان ئەو شتانەدا شتێکی تایبەت هەیە ئەویش: "ئۆرگازم" ،. ئۆرگازم تایبەتە، لەبەرئەوەی دەبێتە هۆی ژیانەوە و دووبارە بەرهەمهێنانەوە. ئۆرگازم رێنمایی ئامانجەکان دەکات، بۆئەوەی بگەنە کۆتایی، ئەویش لە رێگای پێداویستییەکانیانەوە: برسێتی، تونێتی، دورکەوتنەوە لەئازار، سێکس.

گرنگترین بەشی ئۆرگازم سیستمی (اعصاب) ە، کە هەستیارە بەرامبەر پێداویستیەکانی ئۆرگازم. نائاگایی "Id" پێداویستیەکانی ئۆرگازم دەگۆرێت، بۆ هێزی پاڵنەر، کە پێیدەوترێت "غەریزە، یان حەزو ئارەزو" فرۆید ناویان

دەبات بە "خۆزگەکان"، ئەم گۆڕانە لە پێدوایستییەوە بۆ خۆزگە، پێیدەوترێت پرۆسەی سەرەتایی.

نائاگایی کار بە پرەنسیپی "لـەزەت" دەکات و لەهەوڵی تێرکردنی پێدوایستیەکاندایە، بۆ نمونە حەزی خواردن، داوات لێدەکات تێربێت، ئەم حەزە و پێداویستییە زیاددەکات، ئەگەر تێری نەکەیت، واتلێدێت، ناتوانیت بیر لەهیچ شتێکی تر بکەیتەوە.

هەروەک ئۆرگازم ،ئاگایی مرۆڤ، مامەڵە لەگەڵ جیهاندا دەکات، لەڕێگەی هەستەکانەوە. لەساڵی یەکەمی ژیانی منداڵدا، هەندێک لە نائاگایی ئەو دەبێتە (من – ئیگۆ Ego–). ئیگۆ ئۆرگازم لەڕێگەی ئاگاییەوە بە ژیانی واقیعەوە دەبەستێتەوە هەروەها ئیگۆ بۆ ئەو شتانە دەگەڕێت، کە دەبنە مایەی تێرکردنی حەزو ئارەزوەکان. ئەم چالاکی نواندنە پێیدەوترێت پرۆسەی دووەم. ئیگۆ(Ego) وەک نائاگایی(Id) نییە، بەپێی پرنسیپی واقیعەت کاردەکات. هەڵدەستێت بەتێرکردنی حەزو ئارەزوەکان، بەپێی ئەو شتە گونجاوانەی لەبەر دەستدایە. ئیگۆ نوێنەری واقیعەت و عەقڵە.

فرۆید

لەکاتێکدا ئیگۆ هەموو کارێک دەکات "نائاگایی" و ئۆرگازم تێر بکات و بەختەوەریان بکات، ئەوا لەدنیای دەرەوەدا ڕووبەڕووی زۆر ڕێگر و بەربەست دەبێتەوە. هەندێک جاریش روبەروی هەندێک شت دەبێتەوە، کە هاوکاری دەکەن بۆ گەیشتن بە حەزو ئارەزوەکانی تۆماری ئەو بەربەست و ڕێگرانە دەکات، بەتایبەتی پاداشت و سزای گرنگترین دوو کەس لەژیانی منداڵدا)دایە و بابە(. تۆمارکردنی چی بکرێت و چی نەکرێت، دەبێتە منی باڵا(Super Egŏ). ئەمە تـەواو نابێت تا تەمەنی "7" سـاڵی لەهەندێک کەسیشدا، هەرگیز تەواو نابێت. لە سوپەر ئیگۆدا دوو چەمك بوونیان هەیە: یەکەم "ئاگایی" کە تێکەڵە لە سزادان و ئاگادارکردنەوە. دووەم "منی ئایدیاڵ"، کە سەرچاوەکەی خەڵات و مۆدیلی پۆزەتیڤە بۆ منداڵ. ئاگایی و منی ئایدیاڵ داوای پێداویستییەکانیان لە ئیگۆ دەکەن، لەڕێگەی هەستەکانەوە وەک : خۆ بە زڵ زانین، شەرم، هەست بە تاوانکردن.

لـێرەوە کۆمەڵێك حەزی تر دروستدەبن، کە ڕەگـی حەزەکان زیاتر کۆمەڵایەتییە وەك لەوەی بایۆلۆژی بێت. بەداخەوە ئەم حەزو خولیا نوێیانە، توشی ململانێ دەبن، لەگەڵ نائاگایی. هەروەک دەبینین منی باڵا نوێنەری کۆمەڵگەیە، کۆمەڵگەش حەزناکات هەموو پێدوایستییەکان تێر بکات.

غەریزەی ژیان و غەریزەی مردن:

فرۆید پێیوایە سەرجەم هەڵسوکەوت و رەفتاری مرۆڤ ئاراستە دەکرێن لەلایەن خۆزگە و غەریزەوە. کە دەربری پێدوایستییە فسیۆلۆژیەکانی مرۆڤن. فرۆید باسیاندەکات وەك "غەریزەی ژیان" ئەو غەریزانە نەمری دەدەن بە ژیانی تاك لەرێگەی هاندانیان بۆ دەستهێنانی خواردن و ئاو، هەروەها نەمری دەداتە رەگەز و نەوە جۆر بە جۆرەکان لەرێگە هاندانیان بۆ ئەنجامدانی سێکس. پاڵنەر و وزەی ئەم هێزە دەرونییە پێدەوترێت (لیبیدۆ – **Libido**) .

ئەزمونی عیادی فرۆیدی گەیاندە ئەو قەناعەتەی، کە پێیوابێت "سێکس" گرنگترین پێدوایستییە روحییەکانی مرۆڤە. مرۆڤ کائینی کۆمەڵایەتییە، سێکسیش گرنگترین پێدوایستی کۆمەڵایەتییە. پێویستە بوترێت سێکس لەلای فرۆید زۆر گەورەترە، قوڵترە وەك لەوەی بریتی بێت لە جوتبوونی دوو جەستە.

پاشان دوای بەردەوامبوون لەسەر کارو ئەزمونەکانی، فرۆید گەیشتە ئەو قەناعەتەی کە غەریزەی ژیان، تەواوی چیرۆکەکەمان پێ ناڵێت. لیبیدۆ شتێکی زیندوە، پرەنسیپی لەزەتە، کە هەوڵدەدات بەختەوەرمان بکات و تێرمان بکات و رازیمان بکات. لیبیدۆ هەوڵدەدات کە ئێمە سەرجەم پێدوایستیەکانمان دابین بێت و لەئاشتیدا بژین. فرۆید گەیشتە ئەوەی، کە لەپاڵ غەریزەی ژیان "غەریزەی مردن" یش هەیە. فرۆید پێیوایە هەموو کەسێك خۆزگەیەکی نائاگایی هەیە بۆ ئەوەی بمرێت.

ئەم بیرۆکەیە لەسەرەتادا نامۆ دەردەکەوێت و لەلایەن زۆرینەی خوێندکارەکانی فرۆیدەوە رەتکرایەوە، بەڵام بە بۆچوونی من هەندێك بناغەی ئەزمونی هەیە. ژیان لەوانەیە پرۆسەیەکی ئازار بەخش و هیلاککەربێت، شتێکی سانایە کە زۆربەی خەڵکی دنیا ناخۆشیان زیاترە لەخۆشییەکانیان (ئەمە شتێکە کە ئێمە حەز ناکەین دانی پێدا بنێین) مردن پەیمانی رزگاربوونە لەو ململانێیە.

لەم بارەیەوە فرۆید باس لە پرەنسیپی نیرڤانا دەکات (نیرڤانا ئایدیایەکی بوزییە، کە بە مانای کوژانەوە دێت، وەك کوژانەوەی مۆمێك، مەبەست لەکوژانەوە –نەبوون، هیچێتی دەگرێتەوە– کە ئەویش ئامانجی فەلسەفەی بوزییە) رۆژ بە رۆژ بەڵگەکانی غەریزەی مردن و نیرڤانا لەناوماندا چەکەرە دەکات. وەکو خواردنەوەی ئەلکهول، بەکارهێنانی دەرمانی ئارام بەخش. خۆ ونکردن لەناو کتێب خوێندنەوەو سەیرکردنی فیلمدا. تامەزرۆیمان بۆ پشوو،

خەوتن، هەندێك جاریش بەخۆكوشتن دەریدەبڕین. فرۆید پێیوایە هەندێك جار مرۆڤ راستەوخۆ غەریزەی مردن لەخۆیدا دەردەبڕێت، ئەویش لەڕێگەی: دڵرەقی و تاوان و وێرانكاریەوە.

شڵەژان

جارێكیان فرۆید وتبوی "ژیان ئاسان نییە"

ئیگۆ (من) لەسەنتەری نێوان دوو هێزی گەورەدا راوەستاوە: كۆمەڵگە و واقیعەت ، كە لەلایەن منی باڵاوە نوێنەرایەتی دەكرێن، پێدوایستییە بایۆلۆژییەكان ، كە لەلایەن نائاگاییەوە نوێنەرایەتی دەكرێن، كاتێك ئەم دوو هێزە لە ململانێدان و گوشار دەخەنە سەر ئیگۆی هەژار، ئەوكاتەی كە هەستدەكەیت هەڕەشەت لەسەرەو خەریكە شكستدەهێنیت، بەرامبەر ئەو گوشارە زۆرەی لەسەرتە، ئەوە بەو هەستە دەوترێت "شڵەژان".

لە تیۆرەكانیدا فرۆید باسی لە سێ جۆر شڵەژان كردوە: یەكەمیان: شڵەژانی ریالستی واتە ترس. فرۆید بۆ خۆی ئەوكاتەی لە ئەڵمانیا بوو ئەم ترسەی بەسەردا هات، لەژێردەستی نازیەكاندا. ئەگەر هەریەك لە ئێمە بخەنە ناو كۆمەڵێك ماری ژەهراویەوە، ئەو بەراستی لەو ترسە تێدەگەین. دووەمیان بریتی لە شڵەژانی ئەخلاقی (مۆرالی): ئەم ترسە ئەوكاتە هەستی پێدەكەین كە هەڕەشەكە لەدەرەوە بێت، لە كۆمەڵگەوە بەناو سۆپەر ئیگۆدا. نمونەی ئەم شڵەژانەش هەستكردنە بەشەرم و گوناە و ترسان لە سزادان. سێهەم كۆتایی بریتییە لە شڵەژانی اعصاب: ئەم شڵەژانە كاتێك دروستدەبێت، كاتێك گوشارێكی زۆر لەلایەن نائاگایی بیری مرۆڤە دێت. نمونەی ئەم جۆرە شڵەژانەش، ئەو كاتایەنە كە كۆنترۆڵی خۆمان لە دەستدەدەین، مەزاجمان تێكدەچێت، عەقڵمان لەدەستدەدەین. فرۆید زۆر خۆی بەم جۆرە شڵەژانەوە سەر قاڵكرد، بەڵام ئێمە زۆر بەسادەیی تەنها دەڵێن شڵەژاوین.

*نوێنەری **Macmillan** ی بەریتانی لە هەرێمی كوردستان.(**Macmillan**) بە هاوكاری وەزارەتی پەروەردەی حكومەتی هەرێمی كوردستان هەڵدەستێت بە دانان و گۆڕینی پرۆگرامی زمانی ئینگلیزی لە پۆلی یەكەمی سەرەتاییەوە تا پۆلی شەشەمی ئامادەیی.

سەرچاوە: ئینتەرنێت

چەند سەرەقەڵەمێك دەربارەی تێزە فرۆیدییەکان

ئا: كامیل محەمەد قەرەداغی

سەرچاوەکانی ئاسودەیی و نەهامەتی

فرۆید دەڵێ:(ویژدان)هەیە. (هۆشی ناوەکی–عەقڵی باتن)یش هەیە.ویژدان شتێکە خۆمان بەدەستی دەهێنین. هۆشی ناوەکییش(شتێکە لەشوێنەواری جەنگەڵ و درندەیی و لەناو ناخماندا ماوەتەوە) لەنێوانی ئەم دوشتەشدا پاڵنەر و هاودژی هەیە، چونکە کەی (ویژدان)زاڵ بوو، مرۆڤ هەست بە ئاسودەیی و ئارامی دەکات، بەڵام ئەگەر ئەو(هۆشی ناوەکی)یە زاڵ بوو،کە لە شوێنەواری جەنگەڵەوە ماوەتەوە، مرۆڤ هەست بە خەمۆکی و بەدبەختی دەکات.

لەبەرئەوەی هۆشی ناوەکی پێچەوانەی شارستانیەتە، ویژدانیش لەگەڵ شارستانیەتدا رێکە، ئەوەی لەگەڵ شارستانیەتدا رێکە ئاسوودەییە، ئەوەی لەگەڵیدا نارێکە چەرمەسەری و بەدبەختییە.

پرسیار:

1.ئەگەر ویژدان و هۆشی ناوەکی لەیەکتر جیاوازن، ئێمە ئەم دووانەمان لەکوێوە هێنا؟

2.ئەوە لەکوێوە وایلێهاتووە(ویژدان)لەگەڵ شارستانیدا رێکبێت و (هۆشی ناوەکیش)پێچەوانەی بێ.

3.لەکوێوە وایلێهاتووە(هۆشی ناوەکی)لە میراتییەکانی جەنگەڵ بێت؟

4.ئایا چۆن ئاسودەیی و نەهامەتی لەنێوانی ئەم دوو مەسەلەیەدا شیبکەینەوە؟

هێزە بزوێنەرەکان

کۆمەڵێك فاکترە هەن مرۆڤ دەبزوێنن، بریتین لە: ئاین، رۆزی، زایەندی، بیروباوەر، خۆشەویستی، دوژمنایەتی، پۆست(پلەوپایە)، ترس، نەریت.. چەندانی تر، ئەم شتەش ویژدان بڕیاری لێدەدات.

بەڵێ، لەوانەیە هەندێکی ئەم فاکتەرانە، کاریگەرییەکی زۆرتریان لەسەر ژیان و رەوشتی مرۆڤ هەبێت، کاریگەریی برێکیان لەبرێکی تریان زۆرتریش بن، بۆنمونە کەسێکی ئاینی، ئاینەکەی لە هەر شتێکی تر زیاتر دەیجولێنێت، ئەو دوژمنە سەرسەختەشی، کە ئاگری شەر دەنێتەوە، دوژمنایەتیەکەی لە هەر شتێکی تر زیاتر دەیجولێنێت، بەڵام بەلای فرۆیدەوە بزوێنەری مرۆڤ بریتییە لە (زایەندی)و دەڵێت: زایەندی بریتییە لەو هێزە شاردراوەیەی، کە لە لەدایکبوونەوە تا مردن رەوشتی مرۆڤ بریاری لێدەدات.

لەم رووەوە پێیوایە(سۆزە شاراوە میراتییەکان)و(ئەو سۆزانەی لە منالییەوە تیاماندا چێنراون)دوو کایەکەی بزواندنی مرۆڤن. و (ویژدانی هاوچەرخیش)کاریگەریی نییە، یان برێکی کەمی هەیە.

ئەگەر راست بێت مرۆڤ بە تاکە هێزێك ببزوێنرێت، ئەوا دەبوو بلێین ئەو هێزە بزوێنەرە، تەنها بریتیە لە (ویژدانی هاوچەرخ)، چونکە ئێمە بەپێی خۆمان دەڵێین ئەو بزوێنەرە بریتییە لە (رەوشتی کۆمەل)(وانە)(چۆنیەتیی پەروەردە)ئەمانەش هەمووی لەوەدەچن، ئەو ویژدانە هاوچەرخە بن، کە دەمانبزوێنن، نەك (سۆزە میراتییەکان و سۆزە چێنراوەکان).

پاشان ئەوە لە کوێوە هاتووە، بزوێنەرەکان تەنها بریتی بن لە (سۆزە میراتییەکان و سۆزە چێنراوەکان)؟

تاك رەهەندی

(فرۆید)هەموو شتێك بەپێی (شەهوەتی زایەندی)راڤە دەکات. ئەو دەڵێ (ئەو نوسەرەی بەرووی هەلومەرجە گەندەڵەکاندا تورە دەبێ) و شتێك دەنوسێ، تێیدا رەخنە لە میرێکی ستەمکار و فەرمانرەوایەکی سەرسەخت دەگرێ، بزوێنەرە سەرەکییەکەی بۆ ئەو رەخنەگرتنە بریتییە لە (زایەندی)چۆن؟

فرۆید دەڵێ: میرە سەرکوتکارەکە لە باوکی نوسەرەکە دەچێ، رقی نوسەرەکە لە باوکی خۆی درێژبووەتەوە و گەیشتوەتە ئەوەی رقی لە میرە سەرکوتکارەکەشی ببێتەوە.

ئەی پەیوەندیی نێوانی رق لە باوك بوون و زایەندی چییە؟

فرۆید دەڵێ: مرۆڤ رقی لە باوکی خۆیەتی، لەبەرئەوەی باوکی بووەتە رێگر لەوەی کاری سێکسی لەگەڵ دایکی خۆیدا بکات.

پرسیار:.ئایا منالی بچوك دەیەوێ کاری زایەندی لەگەڵ دایکی خۆیدا بکات؟

فرۆید: بەڵێ..لەسەروی ئەوەشەوە منال لەکاتی شیرخواردنیدا، لەرووی زایەندییەوە حەزی لە دایکی خۆیەتی و چێژێکی زایەندی لە مژینی مەمکی

و خۆخزاندن لە لەشی وەردەگرێ.

پاڵنەری سەرەکیی رەوشت لەلای فرۆید

فرۆید دەڵێ: کوڕ ژنێك هەڵدەبژێرێت، کە چاو و هەیبەت و سیمای لە دایکی خۆی بچێت.

بەو روانینە، سەیری خاوەنکارەکانی دەکات، کە پێی دەروانێتە باوکی(دوژمنکارانە)، چونکە خۆی لە منالیدا دوژمنایەتیی باوکی کردوە، لەبەرئەوەی باوکی رێگر بووە لەوەی ئەم بتوانێت چێژ لە دایکی خۆی وەربگرێت

ئەو خانو و ئۆتۆمبێلە هەڵدەبژێرێت، کە پێیوایە بەدڵی ژنەکەی دەبێت.

بۆیە خواردن دەخوات، بۆئەوەی هێزی ئەوەی هەبێت، کاری زایەندی لەگەڵ ژنەکەی خۆیدا ئەنجام بدات.

سەرچاوەی هەستی داد پەروەری

با وادابنێین ، کە تۆ لە بیابانێکدا لەدایك بوویت، نەدایك و باوك، و نە کەسێکی خۆتت بینیوە، پاشان لەوێ شتێکت بەدەستهێنا، لەپڕدا مرۆڤێکی تر هات و ئەو شتەی بەزۆر لەتۆ سەندو، ئایا لەوەدا حوکمی ویژدانی تۆ چیدەبێت؟ ئایا کابرا کارێکی باشی کردوە، یان خراپ؟

با وا دابنێین تۆ لەو بیابانەی پێشوودایت، مرۆڤێك هات، بەبێ ئەوەی هیچی لێت بووێت، حەزت لە هەرچییەك بوو، داییێت، ئایا حوکمی ویژدانیی تۆ لەمەیاندا چی دەبێت؟

ئایا ئەو بەخشەرە کارێکی باشی کردوە، یان خراپ؟

ئەگەر بینیت منالێك دەگریا، لەبەرئەوەی ئازارێکی پێگەیشتبوو، تۆش منالەکەت گرت و بەبێ بوونی هیچ هۆکارێك زۆرت لێدا، لەناخی خۆتدا هەستت کرد، کە شتێکی خراپت کردوە.

بەڵام ئەگەر ئەو منالەت گرت و ژیرت کردەوە و بێدەنگت کرد و شتێکت پێدا، کە دڵی پێیخۆش بوو.لەناخی خۆتدا هەستت کرد، کە کارێکی باشت کردوە.

ئایا ئەم هەستانە لە کوێوە دێن؟

هەستکردن بە کارە خراپەکەی یەکەمجار و هەستکردن بە کارە باشەکەی دووەم جار.

ئەوە بانگەوازی (خۆرسك)ە، دەنگی ویژدان و هەستی ویژدانە، ئایا مرۆڤی شار و مرۆڤی لادێ و نەزان و رۆشنبیر لەمەدا جیاوازییەکان هەیە؟

(فرۆید)پێیوایە هەستی دادپەروەری لەلای(زایەندی)یەوە سەریهەڵداوە،

چونکە، منداڵ لە سەرەتاوە ڕقی لە باوکی خۆی بووەتەوە، لەبەرئەوەی ڕێگریی لێکردوە، لە گەیشتنی زایەندییانەی منداڵەکە بە دایکی خۆی، بۆیە هەر لە منداڵییەوە هەستی بەرەنگاربوونەوەی ستەم و سەرکوت لەم منداڵەدا دروست بووە، بۆیە لەلای ئەو کەسەی، کە لە خۆیەوە لە مرۆڤێك دەدات، یان لە منداڵێکی بێتاوان دەدات، ئەوا لەلای ئەو مرۆڤە ئەو هەستی منداڵییە دروست دەبێ، کە بەهۆی زایەندییەوە تێیدا دروستبووە.

بەڵام (یۆنگ)ئەم هەست بە دادپەروەریکردنە، وەکو ڕۆحێکی شاراوە دەبینێ، کە لە شارستانیەتە بەراییەکانەوە لەلای مرۆڤ پەیدابووە.دیارە ئەو شارستانیەتانە دەڵێ کە لەسەردەمێکدا دەرکەوتوون و لەناوچوون، بۆیە ئەوکەسەی کە ڕقی لە ستەم دەبێتەوە، لەناخیدا میراتیی ڕابوونێکی ئاینی، یان بزوتنەوەیەکی میللیی ڕیفۆرمخوازی گەورە زیندودەبێتەوە.

(ئادلەر)پێیوایە ئەم هەستکردن بە دادپەروەرییە لەوەوە سەریهەڵداوە، کە کەسەکە لە منداڵیی خۆیدا بە دەست بوونی کەموکوڕییەکەوە ناڵاندویەتی، کە لە لەشیدا هەبووە، یان شێوانێك، کە لە سیمایدا هەیبووە، شەرمیشی کردوە، بۆئەوە زیندوی دەکاتەوە، کە لە دژی سەرکوتکارەکانی(کە خۆی شەرمیان لێدەکات)شۆڕشێك بەرپابکات، تۆڵە دەکاتەوە لەو کەموکوڕییانەی هەیەتی.

خەون لەلای فرۆید

سەبارەت بە خەون (فرۆید)پێیوایە، بریتی بێت لە شوێنەواری میراتیی لەناو ناخدا، هەروەکو ڕیخۆڵەکوێرە، کە ئەویش شوێنەواری میراتێکە لەناو لەشدا.ئەوەتا ئێمە دەتوانین خەونی وا ببینین، وەك ئەوەی کە لە بیست هەزارساڵی پێش ئێستەدا ژیابین، واتە بە دەرونێکەوە خەون دەبینین، وەك ئەوەی لەناو کەشی دڕندەکاندا بین، لەناو جەنگەڵ و ئەشکەوتە تاریکەکاندا بین، هەربەم بۆنەیەوە، کۆمەڵە خەونێکی وادەبینین، کە پەیوەندییەکیان بەو کەشەوە نییە، کە خۆمان تێیدا دەژین، ناچنەوە سەر ئەو کتێبانەی، کە دەیانخوێنینەوە.

فرۆید دەڵێ: پێشینە مەیمونەکانمان بەسەر دراکانەوە دەژیان، لە کەوتونەتەخوارەوە دەترسان، جاری وایش هەبووە، بێچووەکانیان. بکەوێتەخوارەوە، ئەو ترسە، ئەوەیە کە بۆ منداڵەکانی ئێمە بە میراتی ماوەتەوە، بۆیە زۆرجار منداڵەکانمان لە خەونی خۆیاندا وادەبینن، کە لە بەرزییەوە بەردەبنەخوارەوە، یان خەرکە بکەونە خوارەوە، هۆکەی ئەوەیە منداڵەکان بیرۆکەکەیان، بەمیراتی بۆماوەتەوە و میراتیش لە خەونەکاندا

دەردەکەون.

بەڵام ئەگەر کەسێك لە خەونیدا پێیوابێت دەفرێت، ئەوەیان شوێنەواری باری (باڵندەیی)یە، چونکە (داروین)پێیوابووە مرۆڤ لە ملیۆنان ساڵی پێش ئێستدا باڵندەبووە، پاشان بووە بە مەیموون، ئەمجا مرۆڤ..!

ئازادکردنی منداڵان

فرۆید پێیوایە خۆی منداڵی لە ستەمکاری ئازادکردبێ و ئەو پیشانیداوە، کە چۆن باری منداڵێتی بارێکی پەیوەستە بە قۆناغی لاوێتی و پیرێتییەوە و چۆن لە ئایندەدا ئەستەمی و گرێی دەرونی و کاردانەوە لەلای منداڵان دروستدەبن.

لەمەشدا دوو قۆناغمان هەیە:

1.قۆناغی دەرخستنی ئەوەی منداڵ چیی لەسەرەو دەبێ چیی بۆ بکرێ.

2.قۆناغی ئازادکردنی منداڵ.

(من)ەکان

لەناخی مرۆڤدا(هەر مرۆڤێکدا) دوو میزاج هەن:

میزاجی چاکە و میزاجی خراپە: یان بڵێین میزاجی عەقڵ،و میزاجی سوز و رەمەك.

میزاجی عەقڵەکە(واتە چاکەکە)بە مرۆڤ دەڵێ (چاکە بکەو خراپە مەکە).

خراپەکەش پێیدەڵێت: بەئارەزوی خۆت، دوای ئارەزوەکانت بکەوە و چیت ئەوێ بیکە.

لەوانەیە مرۆڤێك میزاجی چاکەکە لە خۆیدا زاڵ بکات، لەوانەشە یەکێکی تر میزاجی خراپەکە لەخۆیدا زاڵ بکات..، ئەوانەی چاکەکە زاڵدەکەن، لەناخی خۆیاندا ئارام و ئاسوودەن، بەپێچەوانەی ئەوانەوەن، کە خراپەکە زاڵدەکەن، ئەمانەیان هەمیشە ئازاردەچێژن، ویژدانیان ئازاریان دەدات.

لایەنێکی سێیەم لەنێوانی ئەم دوو میزاجەدا هەیە، با ئەوەیان لە فرۆید خۆیەوە وەربگرین:

1.(ئاید)بریتییە لە سروشتە ئاژەڵی و رەمەکە بەرایيە شاردراوەکانمان.

2.(ئیگۆ)کەسێتیی ویژدانی و کۆمەڵایەتیی ئێمەیە، ئەوەی کە خۆمان ئاگامان لێیەتی.

3.(سوپەرئیگۆ)ویژدانمانە،واتە ئەو شەرەف و چاکە و باشییەی، کە چاوی تێدەبڕین.

فرۆید و شارستانی

بەلای فرۆیدەوە (زایەندی) هۆکاری گەڵاڵەبوون و بوونی شارستانیەتە. ئەوە بارە زایەندییەکەیە، دەبێتە هۆکاری دروستبوونی شارستانیەتەکان،چۆن؟

فرۆید وەڵامدەداتەوە: مناڵ دەیەوێ لەرووی زایەندیەوە، بە دایکی خۆی بگات، بەڵام باوکەکەی ڕێگەی لێدەگرێ(کوڕەکە دەچەپێنێت)ئەم ئارەزو و چەپاندنە، دەبنە ترس و شەرم، چەپاندنەکە چەند سووێکی هەیە، لەناخی کەسەکەدا بەدرێژایی ژیانی دەمێنێتەوە، بۆیە هەوڵدەدات بە چالاکییەکی تر، ئەڵتەرناتیڤی بۆ بدۆزێتەوە، ئەو چالاکییە بەرەو باڵابوونێکی دەبات، تادەگات بە دۆزینەوەی شارستانی.. کلتور دەدۆزێتەوە..کلتوریش ڕەنگێکە لە ڕەنگەکانی شارستانی.

هەستی پاك

هەموو مرۆڤێك خۆی وادەبینێتەوە، کە لە بەرامبەری هەڵوێستێکی دیاریکراودا، بارێکی دەرونیی دیاریکراوی هەبێ، یان بڵێین لەوانەشە دوو باری دەرونیی هەبێ، بانمونەیەك بهێنینەوە:... لەوانەیە(خۆشەویستی) مرۆڤێك بەرامبەر بە کەسێکی تر(خۆشەویستی)یەکی بێگەرد بێت، وەك ئەوەی لە نێوانی دووهاورێ(کوڕ بن یان کچ کێشە نییە)روودەدات، یان خۆشەویستییەك بێت، کە شتێك لە ڕقیشی تێکەڵ بێ، وەك خۆشویستنی (مامۆستا)لەلایەن خوێندکارێکەوە، کە هەندێجار ڕقیشی تێکەڵ دەبێ، لەمەیاندا دەبینین مامۆستاکەی خۆشدەوێ، لەبەرئەوەی فێری دەکات و بەرچاوی ڕووندەکاتەوە، ڕقیشی لێیدەبێت، لەبەرئەوەی سەختی و توندوتیژیی تێدادەبینێ.

دیارە خەمیش هەر بەوشێوەیەیە، لەوانەیە (خەم)ێکی پوخت بێت، وەك خەمی باوکێك بۆ مەرگی کوڕەکەی، کە چەندان ئومێدی ئەو باوکە، لەگەڵ مەرگەکەی خۆیدا دەباتە گۆڕەوە، یان لەوانەیە خەمێك بێت، هەندێ خۆشیشی تێکەڵ بێت، وەکو مردنی باوکی کوڕە پاشایەك، کە کوڕەکە خەم بۆ ئەوە دەخوات، کە باوکی مردوە، بەڵام ئەو مەرگە دەبێتە هۆی ئەوەی کە پاشاییەکەیش بۆ خۆی دەگوێزرێتەوە.

بەڵام بەلای فرۆیدەوە، هەرگیز هیچ کام لەم هەستانە پاك نین، واتە ئەو مرۆڤەی کە خەمبار دەبێ، بۆ مەرگی کوڕەکەی، یان باوکی، یان ژنەکەی، کە سودیان پێیگەیاندوە،بێگومان دەبێ هەستێکی شاراوەی خۆشیشی تێدابێ، بەڵام مرۆڤ لە ترسی ماڵ و کەسوکارەکەی خۆی دەیشارێتەوە، چونکە چەند خۆشەویستیت بەرامبەر بە (کوڕ،یان خۆشەویست، یان کەسێکی نزیك)ت هەبێ، هەر دەبێ هەستێکی شاردراوەی ڕقیشت بەرامبەری هەبێ، کە مرۆڤ لەبەر بەرژەوەندی و لەبەر هەلپەرستی دەیشارێتەوە،ئیتر بەمشێوەیە.

خەونەكانی ئاینده

زۆرجار مرۆڤ خەون دەبینی و خەونەكەشی پێشبینییەكی بۆ ئاینده تێدایە، ئەمە لە خەڵكانی ئاسایی ڕوودەدات و شار و لادێ و گەڕەك نییە، خەڵكانێكی وایان تێدا دەرنەكەوتبێ، كە خەونی وایان نەبینیبێت، هۆی ئەمەش ئەمەیە:.. ڕوح پەیوەندیی بە جیهانێكی تری زۆر فراوانەوە هەیە، چۆن زانیاریی ڕابردوی لەلایە، ئاواش زانیاریی ئایندەیشی لەلادەبێ.

ماتریالیستەكانی سەدەی ڕابـردو، رسێكی وایان دروستكردبوو، كەس نەیدەوێرا باسی ڕوح بكات، ئەوە نەبوو بڵێن ڕوح هەیە، فراوانە و توانای پەیوەندیكردنیشی هەیە، بەڵام ئەو تێزە فیكرییە گۆڕا، لەئێستای خۆماندا چەندان قوتابخانە هەن، بۆ كاركردن لەسەر ڕووح كراونەتەوە، چەندان كتێب و گۆڤاریان لەسەری هەیە.

بۆچوونی فرۆید لەسەر خەونەكان بۆچوونێكی ماتریالیستانەیە، واتە لەلای ئەو خەون تەنها ڕەنگدانەوەی مادییانەی هەیە، بۆیە هەر خەونێك بابەتەكەی بریتی بێت لە(ئاینده) پوچ دەبێ.

سەرهەڵدانی ئاین لەلای فرۆید

فرۆید دەڵێ:یەكەمین جار كە ئاین سەریهەڵدا، سەرهەڵدانەكەی بریتی بوو لە كاردانەوەیەك بەرامبەر بە تاوانێكی زۆرخراپ.ئەو تاوانە لە سەردەمی وەچەیەك لە وەچە بەراییەكانی مرۆڤدات ڕوویـداوە، سەرەتا كوڕەكان ئارەزوویەكی زایەندیی گەرمیان بەرامبەر بە دایكی خۆیان هەبووە، بەڵام دەسەڵاتی باوكیان، ڕێگەی هاتنەدیی ئەو ئارەزوەی پێنەداون، بۆیە كوڕەكان پلانی كوشتنی باوكیان دارشت، بۆئەوەی لەژێر دەستەڵاتی دەربچن و دایكەكە بۆ خۆیان بمێنێتەوە، بۆیە هاتن لە شەوێكدا باوكی خۆیانیان كوشت، كە لە كوشتنەكەی بوونەوە، زۆر پەشیمان بوونەوە، ئیتر بڕیاریاندا باوكی خۆیان پیرۆز بكەن، (بەڵكو لەو تاوانەیان خۆش ببێت، كە دەرهەق بەو ئەنجامیان دابوو) . دوایی تۆوی باوكەكەیان تێكەڵی هێلكۆكەی جۆرێك لە ئاژەڵ بوو، ئیتر كوشتنی ئەو ئاژەڵەشیان لە خۆیان قەدەغەكرد، بەڵكو بەپێچەوانەوە پیرۆزیشیان كرد، یەكەمین پیرۆزكردنی ئەو ئاژەڵە، بریتییە لە دەركەوتنی یەكەمین ئاین لە جیهاندا و هەموو ئاینەكانی تری جیهانیش دەچنەوەسەر ئەو.

كەوایە هەموو ئاینەكان بۆئەوە هاتون، گرفتی هەست بە تاوانكردنی كوڕەكان چارەسەر بكەن، لێرەوە ئاینەكان دەبنە كاردانەوە بەرامبەر بە

کارێکی تاوانکاری.

گەڕانەوە بۆ تیۆرەکە

فرۆید پێیوایە، کە (کۆمەڵگە و ڕەوشت و نەریتەکان)هەموویان چەپێنەری نەزعە خۆرسکەکانی مرۆڤن، بۆیە بەڕوانینی ئەو گەر ئەم سێ شتە نەبوونایە، ئەوا نە نەخۆشی دەبوو، نە کەسی شێواو، و نە تاوانکاران، چونکە هەموو تاوانبار و شێواو و نەخۆشەکان، قوربانیی دەستی ئەو سیانەیەی کۆمەڵگە و ڕەوشت و ئاینن. چۆن؟ با فرۆید وەڵام بداتەوە:

(تاکەکەس خۆی دەیەوێ کارە خۆرسکەکانی خۆی بە ئەنجام بگەیەنێت، بەڵام ئاین و کۆمەڵگە و نەریت ناهێڵن و ئەو بوارەی نادەن، کارێکی بۆ حەرام دەکەن و یەکێکی تری بۆ حەڵاڵدەکەن، ئەمەش مرۆڤەکە توشی چەپاندن دەکات، لە چەپاندنەوە تەقینەوە بەرپا دەبێ، بۆیە لەوانەیە ئەو تەقینەوەیە وەکو نەخۆشی، یان وەکو دەستدانە تاوانکردن خۆی دەربخات.)

سیگمۆند فرۆید
(1858 - 1939)

ئا: ئاوات محەمەد

سیگمۆند فرۆید (SigmundFreud) لەفرایبرگ(Freibberg) (6ی مایۆ، 1856 لەدایك بووەو خێزانەکەی بۆ ڤیەننا (Vienna) کۆچیان کردوە، لەوێ تاکو ساڵی 1938 مایەوە، پاش ئەوەی هێتلەر نەمسای خستە سەر ئەڵەمانیا، فرۆید بەهۆی ئەوەی جولەکە بوو ئەوێی بەجێهێشت، تاکو مردنی لەلەندەن ژیانی بەسەربرد.

فرۆید پزیشکی لەڤیەننا تەواوکرد، بۆ چەندەها ساڵ ئەم کارەی دەکرد، تێبینی ئەوەی کرد، پەیوەندییەکی پتەو لەنێوان هەندێك نەخۆشیو شێوەی هەڵسوکەوتی نەخۆشەکانیدا هەیە، ساڵی 1885 سەفەری کرد بۆ پاریس، تاکو لەوێ بەتایبەتی لێکۆڵینەوە لەسەر دیاردەی هستریاو چارەسەری خەواندنی موگناتیسی بکات، پاشان چوو بۆ شاری نانسبی تاکو لەوێ لەسەر دەستی هەردوو زانا بیرنهامو لیبۆ لەبواری خەواندنی موگناتیسیدا بخوێنێت، پاشان فرۆید بۆ ڤیەننا گەڕایەوە، تاکو ئەوەی خوێندویەتی لەچارەسەری نەخۆشەکانیدا بەکاربیهێنێت.

فرۆید کتێبی زۆری لەم بوارەدا نوسیوە، کەزۆربەیان سەبارەت بەدیاردەی هستریاو خەونبینینو دەرونشیکارییە، فرۆید تیۆرەکەی دەربارەی دەرونشیکاری لەزانکۆی گلارك لەویلایەتە یەکگرتوەکانی ئەمەریکا لەساڵی 1909 پێشکەشکرد، کۆمەڵەی دەرونشیکارانی لەساڵی 1910دا دامەزراند، لەساڵی 1919وە لەڤیەنناو لەزانکۆی ڤیەننا، وەك مامۆستا کاریکردوە، لەساڵی 1923وە بەدەست نەخۆشیەکی قورسەوە دەیناڵاند، تاکو لەساڵی 1939دا کۆچی دوایی کرد.

دەتوانین سەرجەم هەڵوێستی فرۆید دەربارەی مرۆڤ، بەم شێوە شیبکەینەوە: مرۆڤ بریتییە لەبوونەوەرێکی دەرونی، لەگەڵ ئەوەی بوونەوەرێکی ئۆرگانییە، لەگەڵ ئەوەی ئەم دیاریکرنە جۆرێك لەدوالیزمەیی تێدایە، بەڵام هەردوو بوونەوە "ئۆرگانی" و" دەرونی" کاریگەری لەسەر یەکتری دادەنێن، هەڵەیە ئەگەر وابزانین، ئەمانە بەتەواوەتی لەیەکتری دابڕاون، هەندێك نەخۆشی ئۆرگانی لەبنەمادا بۆ توخمی دەرونی دەگەڕێتەوە،

فرۆید ئامرازی دەروونـی بۆ سێ بەش دابەشکردوە: (ID) و (EGO)و (Super Ego)، (ID) هەموو غەریزە وەرگـیراوەکـان لەخۆدەگرێت، ئەوانەی هەر لەلەدایکبووەنەوە لەلای مرۆڤ هەیە، فرۆید (EGO)ی بەو دەرگاوانە داناوە، کەرێگر بێت لەوەی ئەم غەریزانە خودی خۆیان بەرجەستە بکەن، بەڵام(Super Ego) هەموو ئەو هەڵسوکەوتانە لەخۆ دەگرێت، کەلای مرۆڤ دروستدەبێت، بەهۆی پەروەردەی ناو ماڵ، یان شەرعیەتی کۆمەڵایەتی وەرگرتوەو بووەتە شێوەیەکی کۆمەڵایەتی، وەك دابو نەریتو عورفو شێوەکانی شارستانی، لەوانە ماتریالییەکانو رۆحییەکان، فرۆید بۆ ئەوە چووە، ئامرازی دەرونی هەڵسوکەوت بەهەموو شێوەو رەهەندە جیاکانییانەوە دیاریدەکات، جا ئەگەر شێوەی کردەیەکی دەرەکی، یان هەڵهێنجانی ناوەکی وەربگرێت.

فرۆید بەشێك لەکاتی خۆی لەکۆتاییەکانی ژیاندا بۆ لێکۆڵینەو لەهەندێك لەتوێژینەوەکانی تەرخانکرد، کە دەکەوێتە بواری دەروونناسی پوختەوە، یەکێك لەوانە (دڵەڕاوکێ لەشارستانیدا)، لەم کتێبەدا فرۆید پەیوەندی نێوان دەرکەوتنی شارستانیو پێشکەوتنیو لەنێوان ئامرازی دەرونیدا دەکات، هەروەها پەرەسەندنی شارستانی چ کاریگەریەکەی لەسەر دادەنێت.

لەکتێبە بەناوبانگەکانی فرۆید ئەمانەن:

1–خەونشیکاری، یان شیکردنەوەی خەونەکان

2– موساو یەکتاپەرستی

3– لادانە سێکسیەکان

4– زاڵبوون بەسەر شەرمدا

5– یادەوەری (الذاکرة)

6– سایکۆلۆژیای دەروونی

7– خاڵی لاوازی

8– درککردن

9– سۆپەر بنەمای لەزەت

10– سێ وتار دەربارەی تیۆری سێکسی

11– پێنج وانە دەربارەی دەرونشیکاری

12– هەڵسوکەوت

13– پەرەپێدانی چارەسەری دەرونی

ئەمە جگە لەلیستێك، کتێبی تر کەلێرەدا پێویست نییە باسیان لێوە بکرێت، کەهیچیان لەم کتێبانەی سەرەوە کەمتر نییە، بەتایبەتی ئەوانەی

دەربارى تیۆرەی سێکسیو هەڵچوونە دەرونیو گرێکانی ئۆدیبو هانزەوە هەیە، هەروەها شیکاریەکانی بۆ هستریاو شیزۆفرینیاو چەندەها نەخۆشی تر.

هەندێك لاپەرەی بلاّونەکراوەی فرۆید:

من سەرکێشێکی خۆهەلّقولّتێنەرو بوێرو سەختم

من نەزانم نەچاودێری وابەستە، یان بیرمەندم

گۆڤاری لۆنۆفێل ئاوبسرفاتۆری فەرەنسی هەندێك لاپەرەی بلاّونەکراوەی سیگمۆند فرۆیدی دەرونشیکاری بلاّوکردەوە، گرنگترین شتێك ئەم لاپەرانە، هەر لەلێکۆلّینەوەو نامەکانی بۆ هاورێیانو هاوپیشەکانی ناردوە، هەندێك سیمای لەدایکبوونی (دەرونشیکاری) تێدایە، ئەوەی ئێستا ئێمە دەیکەینە کوردی، هەندێك لەو نامانەیە، کەئاراستەی پزیشکی تایبەتی خۆیو هاورێی ویلهمام فلیاسی کردوە، کەنامەی بۆ نوسیوە باسی خەمی تەندروستی خۆی تێدا دەکات، هەمیشە فرۆید هەولّیداوە رای ئەو وەك پزیشکێ بزانێت، لەبەرئەوەی سەبارەت بەتەندروستی خاوەنی رای بوێرانە بووە، کەباری تەندروستی، یان فیزۆلۆژی بوونەری مرۆیی بەباری دەروونییەوە دەبەستێتەوە

نامەی 85، هاورێیەتی ونبوو، یەکی کانوونی دووەمی 1896

یەکەم ساتەوەختەکانی ئەمساڵ جوانەو ئەمەوێت پێتبلێم.. چەندە بەو هەواڵە نوێیانەی لای تۆوە دێن شادمانم.. ئەمرۆ تۆ بوویتە خاوەنی کورێك، ئەمەش مژدە بۆ هاتنی منداڵی تر..، لەبەرئەوەی ئەوانەی لەشێوەو جۆری تۆن نابێت ونبن، ئێمەش پێویستمان بەکەسانی وەك تۆیە، من بەهەموو شتێك قەرزاربارى تۆم، تۆیت هێمنم دەکەیتەوە، واملێدەکەیت دلّنیا بمو لەتەنهایمدا پاڵپشتم دەکەیت، تاکو مانایەك بۆ ژیانمو تەندروستیم بدۆزیتەوە، ئەگەر گرنگیپێدانی تۆ نەبوایە، من ئێستا لەم بارەدا نەدەبووم.

من بەهۆی پشت بەستن بەوێنەو نمونەت هێزی خۆم بەدەست بهێنمو زیاتر متمانەم بەداهێنانەکانم هەبێت، لەبەرئەوەی بەتەنها تۆ واملێدەکەیت بەمتمانەوە بەرەنگاری هەموو ئاستەنگییەکانی ئایندە ببمەوە، لەپێناو هەموو ئەمانەدا، کەواتە من سوپاست دەکەم، دەزانم ئەوەندەی من پێویستم بەتۆیە، تۆ پێویستت بەمن نییە، لەگەڵ ئەوەشدا دەزانم من پێگەیەکی تایبەتیم لەدڵی تۆدا هەیە.

نامەکەت پڕیەتی لەکۆمەڵێکی زۆر لەبیرکردنەوەو هەستی راست، بۆ زانینت تەنها ئەوەندە دەتوانم بلّێم، کەزۆر کاریگەری لەسەر دانام، تاکە

بیرکردنەوەیەك کەشادمانی کردم، ئەوەی ئەتوانم هەستی پێبکەم، ئەوەیە ئێمە ئێستا لەیەك کاردا سەرقاڵین، دەبینم تۆ لەبواری پزشیکیدا، دەگەیتە بیرکردنەوەیەکی ئایدیالیستیانەو ڕۆشن دەربارەی تێگەیشتن لەفیزیۆلۆژیەتی بوونەوەری مرۆیی، بەتەواوەتی وەك من بەشێوەیەکی تاکەکەسی هەوڵدەدەم بەشێوەیەکی نهێنی بەهەمان شێواز بگەمە فەلسەفە.

نامەی 244/ ڤیەننا، 7ی ئایار 1900

سوپاسی ئەو وشە گەرمانەت دەکەم!، هەست بەشانازی دەکەم، لانی کەم بڕواناکەم بەشێکی وابێت.. بریا لەنزیکت بوومایە... کەس ناتوانێت جێگەی هاوڕێیەك بگرێتەوە، هەندێك دەنگی ناوەوەمان هەیە، ئەبێت ئەو کارانەی خۆمم خۆشبوێت، کەتۆ لەبارەیانەوە دەدوێیت.

لەو کاتەی کارەکت لەبەردەممماندا بەتەواوەتی ئامادە دەبێت ((گومانی تێدا نییە، فرۆید مەبەستی لەبەرواری دەرچوونی کتێبی (ڕێرەوەکانی ژیان)ە کەساڵی 1906 چاپدەکرێت))، لەلایەن هەڵسەنگێنەرانەوە بەشێوەیەك ناچیزە حوکمی بەسەردا دەدرێت، گومانی تێدا نییە، ئەمە لەگەڵ هەموو داهێنانێکی گەورەدا دەکرێت... سەبارەت بەمن مەسەلەکە جیاوازە، من دەتوانم لەسەر ئەم جۆرە کارانە سور بم، لەبەرئەوەی ناوەڕۆکێکی نوێی هەیە.

نامەی ژمارە 39، ڤیەننا، 19ی نیسان 1894: پشکنینی پزیشکی

لەو بەروارەوە (واتە بەر لەسێ هەفتە)، (پێدەچێت فلیاس جارێکی تر ئامۆژگاری کردبێت، کەواز لەجگەرەکێشان بێنێت) لەراستیدا لەو بەروارەوە، هەستم بەهیچ شتێکی گەرم لەنێو لێوەکانمدا نەکردوە، لەو ڕۆژەوە ئەتوانم بەو شێوەیە تەماشای جگەرەکێشانم بکەمو ئیرەییانت پێنەبەمو حەزیش ناکەم بگەڕێمەوە سەر ئەو کارە، ئەم کارە بۆ من زۆر ئاسان بوو، تاکو ژیانم ڕێکبخەمەوەو بەشێوەیەکی نوێ بگەڕێمەوە بۆ سەر کارەکەم.. کارەساتی ئەو مەحرومبوونە لەهەموو شتێك ناخۆشتر بوو، کەچاوەڕێم دەکرد، بەڵام ئایا ئەمە کارێکی ئاسایی نییە؟

بەم شێوەیە لەپڕ ئەم قەیرانە دەرکـەوت، مەبەستم کارەساتی دڵە، ئەوەی من پێوەی دەناڵێنم، ئەوەیە لێدانی دڵم ناڕێکخراوە، فشاری خوێن بەشێوەیەکی بەردەوام بەرزە، هەست بەتەنگەنەفەسیو سوتانەوە دەکەم، وەك ئەوەی ئاگر لەجەستەم بێتەدەرێو بەرەو لای باڵی چەپم بێت، ئەمانە هەمووی بەردەوامە، دەتوانم بڵێم سێ لەسەر چواری ڕۆژگار، من ئەم حاڵەتەم

هەیەو هەموو هاوسەنگییەکانی تێکداوم، کەلەماوەی جیاجیادا دیمەنی مردنم بۆ دێت، بەبەردەوامی لەماوەی وڕێنەکانمدا ئەم کارەم تووش دەبێتو بەشێوەیەکی یەکبەدوای یەك.

نامەی 43- 22ی حوزەیرانی 1894

هەستێکی بەردەوامم هەیە، فکرەیەك لەمێشکمدایە، شتێك لەسازشی تێدایەو ناتوانم بەشێوەیەکی زانستی باسی بکەم، ئەویش ئەوەیە ئازار بەدەست چەند گرفتێکی تەندروستییەوە دەکێشم، کەماوەی چوار، یان پێنج، یان هەشت ساڵە بەردەوامە، لەگەڵ هەندێك کاتی خراپدا، هەندێکجاریش باشە، دواتر لەتەمەنی چل بۆ پەنجا ساڵی کتو پڕ بەهۆی جەڵتەی دڵەوە دەمرم، ئەگەر ئەمە لەتەمەنێکی کورتدا لەسنوری چل ساڵیدا رووبدات، ئەوا زۆر باشتر دەبێت.

نامەی 78- ڤیەننا، 20 تشرینی یەکەم 1895

شەوێکیان لەهەفتەی رابردوو کەسەرقاڵی کارکردن بووم، ئازارم گەیشتە دوائەندازە، لەو قۆناغەی ئیتر مێشکم کارناکات، هەستمکرد بەربەستێك لەنێوان منو مێشکمدا دروستبوە، هەروەها پەردەکان کەوتنو کەوتمە ئەو پێگەیەی هەستێکی زۆرم هەبوو، کەدەتوانم بچمە ناو کارەکانی هەستەوەو بچمە ناو وردەکارییەکانی حاڵەتی دەمارییەوە، هەستمکرد هەموو شتێك لەگرێژنە چوون، وەك ئەوەی ئەم کارە لەئامێرێکەوە دەربچێت، کەبەخۆی کاربکات.

نامەی 235/ ڤیەننا 1ی شوبات 1900

زۆرجار هەستدەکەم زۆر بەتوندی پشگیریم دەکەیت، بەو ئەندازەیەی زۆرجار زیادەڕۆیی لەو پشگیرییەدا دەکەیت.. دەزانیت، من بەتەواوەتی زانانیم، یان چاودێرێکی وابەسەتە، یان زانیاریەك ئەزمونێکە، یان بیرمەندێك، جگە لەسەرکێشێك گەر بیەوەێت بەرەنگاربوونەوە بکات، من سەرکێشێکی خۆتێهەڵقوڵتێنەرو بوێرو پتەوم، ئاساییە پاڵپشتی ئەو جۆرە کەسانە بکەین، ئەگەر بێتو بگەنە شتێکی سەرکەوتوو، یان بگەنە دۆزینەوەیەکی دیاریکراو، ئەگەر پێچەوانەکەی روویدا، هەمووان فەرامۆشیدەکەنو رەتیدەکەنەوە، بەڵام ئێستا هەستدەکەم بەخت یارم نییەو چیدی هیچی باشم دەستناکەوێت...

نامەی 15/102ی تەموز 1896.

پیرەمێردەکە بەدەست میزەچۆڕکێکو میزەڵدانەوە دەناڵێنێتو چیدی ناتوانێت بەشێوەیەکی سروشتی خواردنی هەبێت، جگە لەمانە لەرودی دەرونییەوە زۆ هیلاکە، هەستدەکەم کۆتایی نزیك بووەتەوە، بەڵام ناتوانم کاتێکی بۆ دیاربکەمو ناشتوانم وازیلێبهێنم... لەگەڵ ئەم هەموو دۆخە تەندروستییەی ئەم پیرەمێردەدا، نامترسێنێت، یان لەپێشکەشکردنی یارمەتی پشوپێدانیدا دوابکەوم، ئەو پیاوە زۆر گرنگو باش بوو، لەناخەوە شادمان بوو، بەڵام ئێستا ئەوەتا ئازار ئەچێژێت، بەڵام هەناسەی خەمباری هەڵناکێشێتو بەکزیو بێدەنگی دەکوژێتەوەو خاوەنی دەوورنبەرزییەکی گەوەریە، بەڕاشکاوانەوە مانەوەی لەژیاندا بۆ ناخوازم، تازیاتر ئازار نەچێژێتو خوشکە عازەبەکەشم بەبۆنەی ئەوەوە خەمنەخوات، کەئێستا ئەو بەخێوی دەکات.

نامەی 108– 26ی تشرینی 1896.

دوێنێ پیرەمێردەکەمان ناشت، کەلەشەوی 23/10 تادوا چرکە خۆڕاگر بوو، وەك چۆن هەموو تەمەنی هەر واپتەو بوو، هەستدەکەم لەدواجاردا، توشی خوێنبەربوونی مێشك بوویێتو تای بەرزبوویێتەوەو بەبەردەوام لەحاڵەتو هەڵچونی دەرونیەدا بووەو لەشەودا ئەم حاڵەتە لەخەوی هەستاندوە.. هەموو ئەمانە روویانداو من لەقوناغێکی دەرونی خراپدا دەژیم، هەستدەکەم زۆر هیلاکم

نامەی 109 (ڤیەننا) تشرینی دووەم 1896

لەم رێگا تەمومژاوییەوە، لەپشت هەستی فەرمییەوە، دەنگی ئەم پیرەمێردە زۆر کاری تێکردم، زۆر بەهەند ئەوەم وەرگرتبوو، باش لێیتێگەیشتبووم، پێگەیەکی لەژیانی مندا هەبوو، بەم هەموو تێکەڵە تایبەتەی هەیەتی، لەحیکمەتێکی قوڵو شاراوەو پڕ لەشۆخی، بەر لەوەی بمرێت ژیانی بەماوەیەکی درێژ کۆتایی هاتبوو، بەڵام لەم هەموو بۆنەیەدا، بێگومان لەهەموو شتێکدا رابردوم زیندوکردەوە، بەڕاستی ئێستا هەستدەکەم من بێڕەگو ریشەم (...).

نامەی 141، ڤیەننا، 3ی تشرینی یەکەم 1897

(....) بەر لەچوار رۆژ، بۆ دەرونشیکاریم، کەبەپێویستی دەزانم بۆ رونکردنەوەی سەرجەمی مەسەلەکە، دوابەدواییەکی خەونو هەڵگرتنی زانیاریو خاڵی زۆر تەرکیزکردندن (...)

نامەی 142– 15ی تشرینی یەکەم 1897

ئۆدیب تاکو ئێستا هیچی نوێم نەدۆزییەوەتەو، جگە لەو دەرهاویشتانەی لەسەری راهاتوم، بەڕاشکاویی کارەکە هەروا بەئاسان نایەتە بەرچاوم،

بابەڕاستی لەگەڵ خۆمان ڕاستگۆ بین، کارەکە لەوپەڕی قورسیادایە، مەشقێکی فرە مەزنە، بیرۆکەیەکی سەرکی لەمێشکمدا دێتو دەچێت، هەروەها منیش هەستم بەخۆشەویستییەکی گەورە بەرامبەر دایکم کردو هەستم بەئیرەیی بەرامبەر بەباوکم کرد، هەستدەکەم ئەمە پەیوەندی بەمێژووی منداڵیمەوە هەیە... لێرەدا دەتوانین بیر لەئۆدیبی پاشا بکەینەوە، لەگەڵ ئەو هەموو بەرەنگارییانەی دەڵێت، ئەقڵ دەتوانێت بەرنگاری قەدەرو چارەنوس ببێتەوە...، ئەم ئەفسانە گریکییە لەو بنەما فکرییەوە کاردەکات، کەدەڵێت هەموو مرۆڤێك بۆخۆی گرفەتەکە ئاشکرا دەکات، لەبەرئەوەی بوونی خۆی لەم گەردونەدا زانیوەو لێتێگەیشتوە.. مرۆڤ رۆژێك لەرۆژان تۆوێکی ئەم ئۆدیبە بووە.

سەرچاوە: http://www.iraqcp.org/members4/0061018wza2.htm